

1. Herm. von der Harde Epheemerides
philologie 1703.
2. Joh. Christ. Iringij exercitationes
XVIII in pentateuchum M. et librum
Josue 1683.
3. Joh. Musaei Diss. de libertate philoso-
phandi. 1674.
4. Joh. Gezelij questiones theologiae
in conventu synodali Livoniae
1664.
5. Christe Maserovij Diss. de quæstio-
ne quid deus ante mundum
conditum fecerit. 1612.

DISPUTATIO THEOLOGICA INAUGURALIS, 11. 6

De
**ANTIQUATIONE
VET. TEST.**

Ex Heb. IIX, v. 13.

Quam,

DIVINO NUMINE ADJUVANTE,
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO atq; EXCELSISSIMO PRINCIPE ac DOMINO,

**DOMINO FRIDERICO
WILHELMO,**

REGNI PRUSSIAE ET ELECTORATUS

BRANDENBURGICI HAEREDIS, &c. &c. &c.

EX DECRETO VENERANDAE FACULTATIS THEOLOGICAE,
SUB PRAESIDIO

DOMINI

BERNHARDI VON SANDEN,

S. Th. D. & Prof. Prim. Facult. Theol. Senior. & p. t. Decani, S. R. M. in
Prussia Concion. Aulic. Prim. & Consiliarii Confist. Sambienf.

PRO GRADU DOCTORATUS
SUMMISQUE IN THEOLOGIA PRIVILEGIIS
ET HONORIBUS

rite & legitime consequendis

publico Eruditorum Examini subijcit

M. HENRICUS SCHOERZ!

S. Theol. Prof. Extraord. design.

IN AUDITORIO MAXIMO,

Ad diem Januar. Horis ante- & pomerid. A. MDCCX.

REGIOMONTI, Typis REUSNERIANIS,

SACRÆ REGIÆ MAJESTATIS
IN SUMMO BORUSSIÆ REGIMINE
CONSILIARIIS ACTUALIBUS INTIMIS
ILLUSTRISSIMIS ET EXCELLENTISSIMIS
DOMINIS,

DN. CHRISTOPHORO, COMITI
à *Wallenrodt*/

Supremo Curiae Provincialis Magistro, & Ordinis Prussici Equiti,
Hæreditario Domino in *Nachollen / Prechtelwitz / Altstadt / Wilkinen /
Fregelacken / &c. &c.*

DN. CHRISTOPHORO ALEXAN-
DRO à *Kauschken*/

Supremo Burggrabio, ac Prussici Ordinis Equiti,
Hæreditario Domino in *Eisewagen / Rirschnehen / Nadrau / &c. &c.*

DN. GEORGIO FRIDERICO à *Krenshen*/

Supremo Cancellario, Feudorum Directori, Summi Tribunalis
Præsidi, Prussiciq; Ordinis Equiti,
Hæreditario Domino in *Weslinen / Poren / Wesselsbøven / &c. &c.*

DN. FRIDERICO WILHELMO
à *Kanitz*/

Supremo Marschallo,
Hæreditario Domino in *Podangen / Lomp / Rosenau / Mausfrizen &c. &c.*
DOMINIS SUI GRATIOSISSIMIS,

Disputationem hanc, in publicum gratitudinis &
devotissimi cultus testimonium, cum calidis-
simo intemeratæ valetudinis ac omnigenæ
prosperitatis voto humillime consecrat

M. HENRICUS FIEDERE

IN priori parte Capitis octavi Epist. ad Hebræos ostenditur, quâ ratione, Salvator noster, Christus, quoad Personam & tabernaculum, sit Pontifex, Leviticis præstantior: in posteriori verò demonstratur hujus Pontificis præstantia etiam respectu fœderis seu Testamenti. Hoc planum redditur testimonio, petito ex cap. XXXI. Jeremiæ, apud quem Dominus vers. 31. seqv. sic fatur: *Ecce dies (sunt) venientes dictum Domini: quibus pangam cum domo Israelis, & cum domo Jude fœdus novum. Non sicut fœdus, quod pepigi cum Patribus eorum, quo die apprehendi manum eorum ad educendum eos è terrâ Egypti &c.* Ex hõc testimoniõ præ- eminentia N. T. præ V. stabilitur, primum ratione violationis vers. 9. & 10. Vetus siquidem irritum redditum fuit ab Israelitis: Novum non item: ideoque dicitur DEum fastidivisse & neglexisse domum Israel, novumque fœdus determinatõ tempore pangendum promississe. Porro præ- eminentia ista adstruitur ratione effectus. Nam V. T. homines ingratos reddidit ob inobedientiam vers. 9. Novum autem facit DEO gratos & acceptos per fidem in Christum, quæ tantæ est efficacix, ut qualiscunque vitæ inchoatio DEO placeat, siquidem DEus condonat ipsorum iniquitatibus, nec peccata ac iniquitatem ipsorum in memoriam revocat vers. 12. Deinde ratione perfectioris cognitionis. Non docebit unus alterum dicens: agnosce Dominum: nam omnes scient me à minore usque ad majorem eorum. Tandem illa, probatur ex duratione hoc modo: Quod manet, est nobilius eò, quod evanescit. At vetus pactum succedente novò, evanescere & abrogari debuit, Ergò ignobilius est vetus,

A

novum

novum verò præstantius & illustrius. Vid. Baldwinus & Hunnius in Comment. in h. l. Et hoc ultimum v. 13. ex verbis Jeremiæ concluditur hæc ratione: Ἐν τῷ λέγειν καμὴν πεπαλαίωσε τὴν πρώτην τὸ ἦ παλαίμενον καὶ γηράσκον ἐγγυὸς ἀφαισιμῶ.

§. II.

In his verbis sermonem institui de V. T. omni dubitatione caret. Hoc enim indicatur solo adjectivo πρώτῃ prius absque Substantivo. Sicut enim aliàs à Scriptoribus S. utriusque Testamenti quandoque adjectivum tantum exprimitur substantivò commodè subintellecτò, uti variis exemplis Glassius lib. III. Tract. I. Can. XII. Phil. S. & nos ex illò hisce duobus rem clariorem reddimus. Nimirum quando Jerem. XXX. 14. dicitur. Cum plagâ inimici percussero te, castigatio וְיִכְרֹם crudelis subintelligenda vox inimici annotante Kimchio in h. l. $\text{אֲכֹרֵי שְׂמֹכָה וּמִיכָר}$ מוסר מוסר באכוריות *castigatione hominis sævi, qui percutit & castigat in sævitie castigationis.* Sic quando Luc. XIV. 18. legitur Et cœperunt ἀπὸ μίας , se excusare omnes, ἀπὸ μίας ab una, adjectivum exprimitur subintellecτò substantivò vel γνώμης vel φωνῆς vel βουλῆς; unâ sententiâ, unâ voce, unò consiliò (etsi enim isti aliquantulum diversas causas adferunt, tamen in eò conveniunt omnes, quod sua negotia pratexunt, ne ad cœnam adsint) vel juxta Füllerum lib. I. Miscel. Sacr. c. 1. ἀπὸ μίας scil. ὥρας ex unâ horâ h. e. continuo, statim; Ita & hic in nostro loco πρώτῃ adjectivum solummodo adducitur, & substantivum ἀφθίκη ex antecedentibus subintelligitur. Hoc autem substantivum, non vero σκηνή , subintelligendum esse, apparet, tum ex totâ argumentationis serie, tum ex collatione cum versu ultimo superioris capituli. Hoc substantivum à LXX. Interpretibus, loco vocis בְּרִית adhibitum,

3

bitum, etiam in hoc capite Epist. ad. Hebr. & alibi à Scripto-
ribus sacris, qui LXX. Seniores sequuntur, retinetur; quan-
quam alii v. g. Aquila, Symachus, observante Hieronymo,
per *συνήκων*, vocem, hebraico בְּרִית proprie & magis re-
spondentem, reddiderint. Per V. autem Testamentum,
non intelliguntur libri Canonici & Apocryphi V. T., neque
promissiones Evangelicæ, quæ passim in libris V. T. con-
signatæ reperiuntur, sed partim rigor legis moralis, absque
virtute præstandi ea, partim signa illa fœderis, quæ ex de-
cretò DEi certò definitòque tempore cessare debebant, qua-
lia erant Sacramenta V. T., partim etiam sacrificia, ritus &
ceremoniæ, quæ erant typi & umbræ Christi.

§. III.

Huic V. T. in nostris verbis tribuitur τὸ πεπρωμένον,
quod Vulgata reddidit veteravit. Valla in Criticis S. in
h. l. notat, melius per antiquavit verti. Ego, inquit, dixis-
sem antiquavit primum; Non modo quia veterare in sensum pas-
sivum nescio an reperiatur, ut nunc accipiendum est, sed etiam
quia idem verbum est, quod illud sequens, quod antiquatur & se-
nescit prope interitum est. Jac. Cappellus interpretatur per decla-
ravit prius esse vetus. Erasmus per antiquavit sive fecit anti-
quum. De antiquatione V. T. Spiritum S. loqui nullum est
dubium. Unde verbis τὸ ἢ πάλαι ἔειπεν ἡμεῖς ἐγγύς ἀφα-
νισμῶ, B. Gerhard. in Comment. in h. l. addit: Ex antiqua-
tione prioris Testamenti abrogationem ejusdem infert. Cappellus
vero m. c. hæc habet: Cum DEus pollicetur, se veteri fœdere
subrogaturum novum, hoc ipso docet, se prius illud antiquaturum
& abrogaturum. De hac antiquatione notetur dictum Chry-
sostom. quod reperitur orat. III. contra Judæos Tom. V.
Opp. Contra, nos sumus qui maximè legem veneramus, qui eam
velut hominem senio defectum quiescere sinimus, nec in caveas ho-
minum

4
minum differtas protrahimus posteaquam incanuit, neque prater
etatem certare compellimus. Hujus antiquationis Autorem,
DEUM, constitui posse Witsius Tract. de Oecon. foed.
DEi cum Homin. lib. III. c. III. §. XIIX. ex nostro hoc
loco probat, scribens: *Quando quidem tria haec Lex, promissio,
comminatio, universam foederis naturam, prout à DEo proponi-
tur, absolvunt. Si tria illa firmo semper talo stant, confici exin-
de videtur, hominem pro sua quidem parte foedus violasse, sed à
parte DEi nullam foederis antiquationem esse factam Attamen-
re bene perpenſa, antiquatio aliqua etiam à parte DEi agnoscen-
da est. Ea invicte concluditur ex substitutione N. T. gratiae. Ita
enim nos argumentare docuit Apostolus Heb. IIX 13. Dicendo
novum, antiquavit prius. Quamvis enim antiquatio Veteris,
non necessario dicat substitutionem Novi, tamen substitutio Novi
certis importat antiquationem Veteris. Christum quoq; antiquare
posse legem Chrysoſt. Hom. XX, in c. VII. Mat. monstrat
dum dicit: *Omnis doctor est servus legis, quia neque supra legem
addere potest aliquid de suo sensu, neque subtrahere aliquid secun-
dum proprium intellectum, sed hoc tantummodo predicat, quod ha-
betur in lege. Nec enim potest mens humana directare, i. e. extra
rectum facere, scil. perverſum vel malum ostendere, quod sapien-
tia divina dictavit. Sic etiam ait Moſes & Salomon: Non ad-
das verbis DEi, neque detrahas inde. Qui autem hoc ausus fuerit
facere se sapientiore putat esse, quam DEum, & incipit esse falsus
testis, quia illud dicit, quod nec auris audivit, nec oculus vidit.
Christus autem Dominus Legis est, & subtrahere potest de lege, quod
propter necessitatem temporis jussit: Ut puta propter duritiam cordis
jussum fuerat dare libellum repudii Dominus illud quasi potesta-
tem habens subduxit dicens: Quod DEus conjunxit homo non se-
paret. Idem inculcat Hom. V. in Marcum & quidem sequen-
tibus verbis: *Nemo audeat mutare legem, nisi qui & ipse Rex est.
Legem autem Pater dedit an Filius? Responde heretice: Quic-
quid***

quid volueris, libenter adsumo : utrumque pro me est. Si Pater dedit & immutat : Filius ergo equalis est, qui immutat cum illo, qui dedit. Si autem ipse dedit, aut ipse mutat, equalis autoritatis est & dedisse & mutasse, quod nemo potest facere, nisi Rex. Est quidem foedus DEi, ex parte ipsius fidum, constans firmum ratum immobile. Psalm. XXCIX. 29. *In aeternum servabo illi misericordiam meam & foedus meum stabile erit illi.* Psalm. CXI. 9. *Redemptionem misit populo suo, praecepit in aeternum foedus suum.* confer. Ef. LIV. 10 in illud intuetur Psalm. LXXIV. 20. illiusque recordatur & non obliviscitur Gen. IX. 15. 16. confer Deut. IV. 31. Psalm. CV. 8. & CVI. 45. Luc. I. 72. &c. Sed haec omnia intelligenda sunt, non de oeconomia veteri foederis gratiae, quae hic antiquata dicitur, sed de foedere gratiae, quod etiam DEus interdum irritum facit propter peccata populi Zach. XI. 10. sequi. *Sumpsit pedum meum suavitatem, & concidi illud, ad rumpendum foedus meum, quod pepigeram cum omnibus populis. Itaque ruptum est in die illo.* Promiserat DEus Israelitis, se non facturum irritum foedus suum, Jud. II. 1. nempe si se obedientes praebuerint vers. 9. Levit. XXVI. Servatenim foedus & praestat illud, sed erga eos, qui ipsum diligunt & colunt Deut. VII. 9. 12. & IIX. 23. 1. Reg. IIX. 23. Psalm. XXV. 14. Dan. IX. 4. Neque prohibet antiquationem hanc DEO tribuere, DEi immutabilitas. Nam DEus non ideo mutatur, quia aliquid mutatur extra DEum. Immutabili siquidem decretò DEus voluit, ut lex ita mutaretur & modus colendi DEum. Quando quis legem fert certò tempore, locò statuque duraturam numne quis dixerit Legislatoris voluntatem, desinente lege, mutatam esse? minime. Nam sicut Medicus pro ratione valetudinis diætam praescribens, priò modò parcam, postea firmiorem; aut Magister captui discantis se accommodans, à doctrinà levi & facili

cili incipit, & inde demum ad altiora progreditur, inconstantis animi accusari nequeunt: *Sic DEus*, uti liceat verbis Augustini, quæ, postquam iisdem similitudinibus rem declarasset epist. V. ad Marcellinum, habet, *novit, quid temporis accommodate adhibeatur, quid quando impertiat, addat, auferat, detrahat, augeat, minuatve, immutabilis mutabilium, sicut creator ita moderator; donec universi seculi pulchritudo, cujus particule sunt, que suis quibusve temporibus apta sunt, velut magnum carmen cujusdam modulationis excurrat.* Hoc

simili de Medico utitur quoque Joseph Albo diff. III. Jkkarim c. XIII hanc faciens applicationem: *כן על זה הדרך איננו חסרון בחק השׁי אם לא נתן בתחלה תורה והנהגה מספקת לכל הזמנים וזה כי הוּנָה כשנתן התורה ידע שהנהגה ההיא תספיק ער הזמן ששערה חכמתו שיספיק להכין המקבלים ולתקן טבעם אל שיקבלו ההנהגה השנית אעפׁ שלא נלחו לארם וכשיגיע הזמן יצוה בהנהגה השנית ואף אם ישנה דברים הפך ההנהגה הראשונה כך היה מסדר אצלו בתחילה:*

Sic pari ratione non est defectus in sententia DEi Benedicti quod ab initio non dedit legem & regulam sufficientem omni tempore; idque quia, cum daret legem, novit eam regulam sufficientem futuram usque ad tempus, quod sapientia ejus desiniverat, ut sufficeret ad preparandum recipientes & ad disponendum eorum naturam, ut suscipiant alteram vivendi regulam, etiamsi illud non revelarit homini: & cum appropinquaverit tempus, ut precipiat alteram vivendi regulam, etiamsi res mutet in contrarium priori consuetudini, ita penes ipsum ab initio constitutum fuit. Homo DEI mandatum abrogans aut spernens est reus violatæ Majestatis divinæ, quia tenetur

DEO

7

DEo jubenti parere : DEus vero cum suum aliquod mandatum abrogat, non lædit propterea Majestatem suam, quia non sibi sed homini legem illam tulerat. Vid. Jac. Cappell: in Criticis Sacris ad vers. 18. cap. VII. epist. ad Hebr.

§. IV.

Quenam vero DEus per introductionem N. T. antiquavit? Non tantum ea, quæ à Mose primum sunt jussa, sed & quæ longè ante Mosem viguerunt, nimirum sacrificia & circumcissionem. Testimonium clarum petimus ex cap. IX. 15. epist. ad Hebræos, ubi dicitur: Propter hoc N. T. mediator est, ut morte facta in redemptionem transgressionum, quæ sub priori Testamento commissæ sunt, promissionem accipiant, qui vocati sunt ad æternam hæreditatem. Jam vero quia morte Christi expiatae sunt transgressionem, non eorum modo fidelium, qui tempore Moysi vixerunt, sed & antiquissimorum Patrum, haud multo post lapsum primi hominis, ita ad eorum quoque tempus prius testamentum pertinet. *Fæderis Evangelici duæ fuerunt constitutiones, quas Apostolus ἐπιτάξας vocat. Prior est typica, altera est spiritualis. Typica constitutionis delineatio quædam cæpit haud multo post Adam lapsum & promissionem seminis satana regnum everfuri. Jam enim videmus sacrificia quædam, ac eam ob causam distinctionem inter animantia munda, sacrificiis apta, & immunda, quæ DEO sacrificare nefas esset. Sed neque nobis satis constat, uti nec nobis sane necesse est, quousque progressa fuerit hæc delineatio, & quicunque fuit illius progressus ante nativitatem Abrahami, deinceps incrementa magna cæpit, donec Moysi, certe Salomonis temporibus velut ad colophonem perduceretur. Omnium istorum typicorum rituum expolitio & accumulatio cum suo Sacerdotio consideratur ab Apostolo velut unicum mandatum, propter unitatem finis ac intrinsecæ formæ, quod hæc omnia nihil aliud essent,*
quam

8
 quam adumbrationes caelestium beneficiorum praestantioris Sacerdotis virtute consequendorum, inquit Jac. Cappellus in Comment. ad cap. VII, 18. epist. ad Hebr. A Mose iustae sunt Leges Ceremoniales & istae abrogatae sunt. Non liberè sed verè de his suo tempore dixit Hieronymus: *Ego libera voce pronuntio, ceremonias Judaeorum & perniciosas esse & mortiferas Christianis, & quicumque eas observaverit, sive ex gentibus sive ex Judaeis, cum in barathrum diaboli devolvi.* Vid. Tom. II. Opp. p. 33. nec non Augustinus Epist. XIX. Tom. II. Opp. *Nunc quisquis Christianorum, quamvis sit ex Judaeis, similiter ea celebrare voluerit, tanquam sopitos Synagogae cineres eruens, non erit pius deductor vel bajulus corporis, sed impius sepulturae violator.*
 S. V.

Ex Historia S. satis constat, Israelitas in Ægypto viventes lethalem superstitionis Ægyptiacae succum imbibisse atque ad Idololatriam maximè pronos fuisse. Huic igitur morbo benignum Numen, quod pro more suo sua omnia pro varia temporum conditione ad humani generis commodum divovè administrat, atque infirmitati cuius generationi medetur, sicut Chrysofostomus in Psalm. CIX. loquitur; medelam allaturus, inter alia remedia nullum efficacius adhibere potuit Lege Ceremoniali, per quam simul infirmitati illorum, qui externâ specie aliarum gentium, numina sua magnò rituum apparatu & varietate colentium offendebantur, admirabili consiliò & benignitate *συνεταραβαλπει* voluit. Deum, non ex primâ suâ intentione, omnem istum Ceremoniarum apparatus, praescrripsisse, non obscurum est colligere ex eò, quando per Prophetas docet, se non delectari victimis & holocaustis, quam obedientiâ voci suae praestitâ 1. Sam. XV. 22. & Es. I. 11. ait Dominus: *ad quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum, satur sum holocaustorum ex arictibus & adipis pinguium*

9
grium & sanguinem juvencorum, agnorum & hircorum nolui;
cum venitis videre faciem meam, quis hec requisivit de manibus
vestris? scil. principaliter & per se intenta. Non enim DE-
us locutum se esse dicit Israelitis de holocaustis & victimis,
neque eadem præcepisse die exitus ex Ægypto, sed saltem
verbum hoc: *Audite vocem meam, & ero vobis in DEum, &*
eritis mihi in populum, Jer. VII. 22. 23. Atque hoc respectu cere-
monias Judæorum, *præcepta non bona, & judicia, per que non*
virvent, vocat apud Ezech. XX. 25. *Non dixit DEus se dedisse il-*
lis præcepta mala, sed non bona, neque enim vitium edocebant,
neq. virtutis per se erant efficientia. ait Theodoretus in h. l.
DEum, post exitum ex Ægypto, primo decem tantum man-
data Israelitis tradidisse, neque ullam mentionem fecisse cul-
tus, tot operosis ceremoniis præstandi, sed tum demum in-
gens illud legum onus imposuisse, cum foedus de DEO vero
colendo violassent & irritum fecissent per μοχολατείαν istam,
Ægyptiorum more institutam, testis est Hieronymus in cap.
XX. Ezech. hæc ratione scribens, *Ante offensam, per vitu-*
lum, decalogum tantum acceperunt Israelita, post idololatriam
vero & blasphemiam, multiplices legis ceremonias. Hinc for-
san Apostolus de lege rituali loquitur, tanquam mantisiâ quâ-
dam, & re, præter expectationem, promissis & antiquis DEi
institutiis, additâ, cum ait: *ὁ νόμος τῶν ἑβραίων χρεία*
ἡμετέρας, Gal. III. 19. Quem locū sic illustrat Theophylactus:
Scite autem illud ἡμετέρας, addita vel apposita est, dixit, ut indicet
legem non esse præcipuè ac primò consiliò datam, quemadmodum
promissiones; sed veluti obiter additam, ob multas transgressio-
nes, ut aliquot saltem cohiberet. Notanter quoque ait vers. 23.
Ἰπὸ νόμον ἑβραίων συνηκελευμένοι, h. e. pœnarum formidi-
ne & præceptorum angustia, tanquam murò quòdam con-
clufi

clusi tenebamur, ne ad profanos gentium ritus prolaberemur.

§. VI.

Atque hoc fuisse circa ritus hosce consilium Legislatoris summi, asserunt DD. Ecclesiæ. Justinus Martyr in dialogo cum Tryphone p. 44. Edit. Paris. hæc, de institutione ceremoniarum judaicarum, habet verba: *Sub Mose, improba & ingrata in DEum vestra gens apparuit, in deserto vitulum constans, unde DEus ἀποστέλλει & accommodans se illi populo, etiam victimas offerre tanquam nomini suo præcepit, ne idola coleretis.* Irenæus lib. IV. advers. hæres. c. 28. 29. sic loquitur: *DEus primum quidem per naturalia præcepta, quæ ab initio infixæ dedit hominibus, admonens eos, i. e. per decalogum, nihil plus ab eis exquisivit - - At ubi conversi sunt in vituli factionem & reversi sunt animis in Ægyptum, servi pro liberis cupientes esse, aptam concupiscentiæ suæ acceperunt reliquam servitutem, à DEO quidem non abscindendam, in servitutis autem jugo dominantem eis.* Tertullianus quoque lib. II. adv. Marcionem hoc attestatur: *Sacrificiorum onera, inquit, & operationum & oblationum negotiosas serapulositates nemo reprehendat, quasi DEus talia sibi propriè desideraverit, qui tam manifestè exclamat, quo mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? Et quis exquisivit ista de manibus vestris? Sed illam DEI industriam sentiat, quæ populum primum in idololatriam & transgressionem, ejusmodi officii religioni suæ voluit adstringere, quibus superstitio sæculi agebatur, ut ab ea avocaret illos, sibi jubens fieri quasi desideranti, ne simulacris faciendis delinqueret.* His accedant Eusebii verba: *Mosis lex ingressa est, quasi puerilium imperfectarumq. animarum curatrix quedam & gubernatrix, aut etiam instar Medici cujusdam universæ Judæorum nationi, gravi Ægyptiaco morbo labo-*

R

laboranti, tradita est. Nam quia cum Aegyptiis versantes post
 sanctorum PP. mortem, ad morum Aegyptiacorum similitudinem
 allekti erant & ad multorum DEorum superstitionem deciderant,
 adeo quidem ut Aegyptiis per omnia similes, tum in errore simula-
 chororum, tum in aliis quoque facinoribus evasisse viderentur;
 merito quasi ex profundo malorum ipsos hauriens Moses, ab impia
 DEorum multitudine amoris & ad Opificem Universi DEum redu-
 xit: primum illum gradum pietatis in praeceptis legalibus, tan-
 quam tot vestibulis & introductionibus ad perfectiora praestruens.
 Eadem tradit Theodoretus Cur. Graec. Affect. Serm. VII.
 Tom. IV. Opp. p. 584. Israelem longinquum tempus in Aegypto
 versatum, pravisque indigenarum moribus imbutum, & idolis ac
 demonibus immolare ab illis edoctum & ludis choreisque ac musicis
 organis oblectari, harum rerum in habitu constitutum liberare vo-
 lens, sacrificare quidem permisit, non tamen omnia sacrifi. are, ne-
 que falsis Aegyptiorum Diis, sed sibi soli Aegyptiorum Deos offerri.
 - - Ne indignarentur tanquam à moribus illis penitus exclusi.
 - - Sapientissimus Medicus hoc remedii genus adhibuit Aegyptie
 aegritudini, ut sacrificare quidem propter sacrificantium imbecilli-
 tatem indulgeret, ea autem, quae ab illis colebantur, immolare
 juberet, ut sacrificando discerent, Deos non esse quae tanquam
 victime mactarentur. Consentunt & reliqui Hieronymus,
 Augustinus, Chrysostomus, Cyrillus Alexandrinus, quo-
 rum testimonia brevitatis ergo non adducimus, sed quia no-
 bis cum Judæis in hoc negotio quam maximè res est lubet ad-
 huc afferre in medium testimonium Maimonidis, qui, judi-
 cantibus Judæis, alter iste Moses est. Hoc in libro Morch
 Nebhochim part. III. c. 32 p. m. 432, ita sonat: *Usitata tum in
 mundo consuetudo erat, cui omnes assueti, & cultus universalis,
 in quo omnes erant educati, ut variae animalium species in Templis
 illis,*

illis, in quibus imagines collocabant, offerrentur, coram illis pro-
 cumberetur, & adoleretur; certi insuper quidam essent cultores
 sequestrati quasi & ad cultum istum destinati, qui in Templis illis,
 in honorem Solis, Lunæ reliquarumque Stellarum exstructis, exer-
 cebatur, sicuti ostendimus: ideoque noluit Sapientia & Providen-
 tia DEi, que in omnibus ejus creaturis lucet, mandare, ut cultus
 illi omnes derelinquantur aut aboleantur. Hujus enim rei cor hu-
 manum, quod perpetuo ad id inclinat, cui est assuetum, natura-
 liter non fuisset capax. Propter hanc itaque causam retinuit DEus
 adhuc cultus, eosque à rebus creatis & phantasmatis, que nullam
 veritatem habent, ad Nomen suum venerandum transtulit, &
 præcepit nobis, ut illas exhibeamus ipsi. - - - Consilium au-
 tem in hac divinâ Sapientiâ fuit, ut memoria idololatriæ deleatur,
 & fundamentum illud magnum de existentia & unitate DEI in
 gente nostra confirmetur, nec tamen animi hominum propter cul-
 tum illorum abolitionem, quibus assueti erunt, obstupescerent,
 vel alios cultus scirent. Quemadmodum ergo DEus illos deduxit
 à viâ rectâ, que principaliter fuit intenta, propter timorem rei
 alicujus, quam secundum naturam suam non poterant portare,
 in viam aliam, ut pervenirent ad intentionem primam: ita præ-
 cepit DEus ista præcepta, propter timorem rei illius, quam anima
 nostra naturaliter portare non poterat, ad Intentionem primam
 assequendam, apprehensionem videlicet DEI Opt. Max. & dere-
 lictionem idololatriæ. Ex omnibus hætenus adductis liquet
 quò sine Leges ceremoniales Israelitis à DEò latæ fuerint scil.
 ob gentis hujus imbecillitatem, & ad depellendam pestem
 præcipuè idololatriæ. Cessante igitur fine cessabit & ratio
 finis. Atque cum Israelitæ ex istis transgressionibus atque
 prævaricationibus tempore & adventu Messîæ emergere de-
 berent,

berent, eosdem sub Pædagogo hocce amplius detineri,
æqvum non est.

§. VII.

Hanc Legum ceremonialium antiquationem DEus eti-
am prædixit, dum Novi fœderis fecit promissionem. Nam
Ezech. XVI. 60. seqq. hæc habentur verba: *Et recordabor ego
fœderis me tecum in iis temporibus pueritiæ tuæ, & erigam tibi
fœdus æternum. Et recordaberis viarum tuarum, & confunde-
ris cum accipies sorores tuas maiores te, ad minores te: & dabo
tibi eas in filias & non ex fœdere tuo. Sed præstabo ego fœdus me-
um erga te & agnosces me esse Dominum.* Quid DEus hæc pro-
missione aliud indicat, quam Samaritanos & Gentiles, cum
Judæis in uno cœtu victuros, non quidem ita ut observent ea,
quæ fœdere veteri præcepta sunt, sed actiones vitæ
instituant secundum novum, quod dari non poterat,
nisi prius obliteraretur. Huc pertinet locus Deut. XIX. 18.
*Prophetam excitabo illis è medio fratrum illorum, sicut te, daboq;
verba mea in os ejus, ut loquatur ad eos omne, quod præcepero illi.*
De Messia in hoc loco agi Christiani sunt certissimi, quia di-
vinum Petrum Art. II. 22. - 26. horum verborum infallibi-
lem habent interpretem. Unde etiam Ecclesiæ Christianæ
Doctores locum de Christo interpretati sunt. Cyprianus lib.
I. Testimoniorum ad Quirinum ad v. Judæos, in eo occupatus
ut ostendat Mosen de Christo scripsisse dictum hoc adducit.
Hieron. lib. I. Comment. in Lament. Jerem. c. 2. dum verba,
Non est Lex, & Prophetæ ejus non invenerunt visionem à
Dominò, considerat, ait: *Hoc describit sermo propheticus, quod
destruicta Hierusalem terrena, imò Synagoga Judæorum, atq; Pro-
pheta jam non sint in illa, sed nec Legem inviolatam habeant, neq;
visionem & Prophetiam à Dominò mereantur habere, qui ipsum*

verum Legislatorem, & Dominum Prophetarum presentialiter ad se venientem recipere dedignabantur. Ipse enim est finis legis ad justitiam omni credenti, verusq; Prophetia paternam & suam annuncians voluntatem; de quo Moses olim Israëlitis ait; Prophetam vobis suscitabit Dominus &c. Judæos communiter quoq; concedere, de nullo alio, quam de Messia, Mosen instituere sermonem, B. Wagenseilius in telis igneis satanæ p. m. 548, refert & addit; nec diffiteri Judæos, id, quod iis indicatur, videlicet Messiam Mose nulla ratione futurum inferiorem, quin & prerogativam ei concedere, agnoscentes, Mosen non alio, quam serui (vide Num. 12. 7.) sed Messiam ipsius Filii nomine Psalm. II, 7. insigniri; & tandem infert; Quæ cum ita se habeant, quidni licuerit Messia, Mosi exemplo, novas leges promulgare, & olim de rebus indifferentibus latas, commutare cum melioribus? Atq; hoc tanto minus absurdum Judæis videri debet, quoniam cuique Propheta illud potestatis tribuunt, ut necessitate ita flagitante, pro tempore, legibus Mosaicis adversum quid facere, aliud, faciendum præcipere possit. Maimonides Hilchoth Jesode Thorah

c. IX. §. 3. אם יאמר לנו הנביא שנודע לנו שהוא נביא לעבור על אהרן מכל מצות האמורות בתורה או על מצות הרבה בין קלות בין חמורות לפי שעה מצוה לשמוע לו; וכן למרנו מחכמים ראשונים מפי השמוע בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה כאלו בהר הכרמל; שמע לו חוץ מעוכב; Id est: Si dicat nobis Propheta, de quo constat cum verum esse Prophetam, violandum esse aliquod ex quibuscumq; præceptis quæ in lege dicuntur, aut violanda esse complura sive levia, sive gravia illa fuerint, ad tempus aliquod, tum jubemur ei obtemperare, & sic auditione à præcis Sapien-
tibus

bus didicimus, quocumq; casu tibi dicat Propheta, viola verba Legis, ceu Elias fecerat in monte Carmel, morem ei gerito, una excepta idololatria. Quodsi igitur quibuscunque Prophetis promiscuè fas est, ad tempus aliquod Mosaicis legibus contraria agere, & agenda imperare, debet propterea amplior facultas Messia competere, quatenus ipsum Mosén, qui דָּוִד הַכֹּהֵן Dominus Prophetarum, Judeis vulgo audit, dignitate longe est superaturus.

§. IIX.

De hac abrogatione Ceremoniarum Leviticarum clarissimum testimonium est destructio Templi Hierosolymitani. Quia enim juxta mandatum DEi Deut. XII. 7. seqq. sacrificia, aliiq; ritus Levitici non nisi in certò & designatò locò, vel in tabernaculò, vel in Templò peragenda erant, utiq; destructio tabernaculi & templi, Sacrificiorum & aliarum ceremoniarum Leviticarum abrogationem evidenter arguit. Undè cum Judæos, ut refert Chrysostomus, Julianus adhortaretur, ut sacrificarent prisco more, ei hoc responsum dederunt: εὐχαριστοῦμεν ἡμᾶς θυώντας ἰδεῖν, ἀπὸ τοῦ ἡμῶν τῆν πόλιν, αἰδέσθων ἡμῶν τὸν ἱερόν, καὶ ἰύσσομεν καὶ τὸν καθῆπερ πατέρες. Si vis nos sacrificantes videre, redde nobis urbem, reedifica templum nostrum, tum sacrificabimus & nunc sicut antea. Benè Irenæus Lib. IV. c. 7. *Quemadmodum stipula & sarmenta non propter se principaliter facta sunt, sed propter crescentem in eis fructum, quo maturo factò, & ablato, derelinquantur & è medio auferuntur, que jam non sunt utilia ad fructificationem: sic & Hierosolyma, que jugum in se servitutis portaverat, in quo domitus est homo, qui antea non subiciebatur DEo, cum mors regnabat, & domitus habilis factus est ad libertatem, adveniente fructu libertatis & auctò & demisso.*

& in

& in horreum apportatis ab ea his, qui fructificare possunt, & in
 omni mundo disseminatis -- merito derelicta est & de medio ab-
 lata. Hanc veritatem suis effatis corroborant Judæi: Joseph
 Albo, Maimonidis sententiam de immutabilitate legis ex-
 pendens, diss. III. Jkkarim c. 13. fatetur ea loca, quibus
 inductus Maimonides, statuit legem mutari non posse,
 צריכון עיון גדול indigere magna consideratione
 אעפ שהשורש הזה יקר הערך מאד אם קבלה הוא נכבד
 אותרו בספר פנים יפות ואם לדין יש תשובה
*Licet articulus ille eximius admodum sit, si promptly suscipiatur
 & fronte serenâ, tamen adversario disputanti paratam esse exce-
 ptionem, & c. 4. mutabilitatem legis sic adstruit dicendo:*
 הרת האלהית היתה משתנה מן האסור אל ההתר ומן
 h.e. *Lex divina*
 כפי השתנות הזמנים
*mutationem recipit è vetitis in licita, & è licitis in vetita secun-
 dum mutationem temporum.* Neque vero tantum mutabili-
 tati obnoxiam esse Legem à Mose traditam, sed & factò ipsò,
 temporibus Messix mutandam esse antiquorum Judæorum
 quidam statuerunt. Autor modo memoratus lib. III. c. 19.
 ex Middrasch refert eâ facilitate, omnes Jfraelitas doctrinam
 Messix temporibus tradendam, accepturos, quâ antea susce-
 perint doctrinam ex ore divino per ministerium Mosis:
 ישקני מנשיקות פיו אמרו להם אין זו עכשיו אבל
 לעתיד הויה שנאמר נתתי תורתו בקרבכם על הרי לך
 מפורש שדעתם זל הוא שכבר ימצא לכל ישראל בעתיד
 למוד שני כראשון מפי הקבה בלי אמצעות
 H.e. *Quando legimus Cant. I. 2. & utinam osculetur me osculo oris sui,*
 Sapien-

Sapientes obseruarunt & dixerunt illis, id iam non fiet, sed post hac, juxta illud Jeremie XXXI. 31---33. Ecce dies venient dicit Dominus, & feriam cum domo Israel & cum domo Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris in die, quâ apprehendi manum eorum ut educerem eos de terrâ Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego neglexi eos dicit Dominus, sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israel. Post dies illos dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam &c. Ecce explicatum est tibi censere Doctores nostros f. m. omnes Israelitas post hac accepturos doctrinam alteram, ut prius, ex ore DEI immediatè. Hoc tempore Messie eventurum, clarissimis literis docet R. Moses Nachmanides in Deut. sect. וישׁוב האדם בזמן ההוא sic scribens: וישׁוב המשיח לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון וגו' והוא מה שאמר הכתוב בירמיה הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לי כברית אשר כרתי את אבותיכם וגו' כי זאת הברית אשר אכרות את ברית ישראל אחרי הימים ההמה נתתי תורתי אכרתם על לבם ואתם תהיו בקרבי ועל לבם אכתבנה: Hoc est. Restituetur homo illo tempore, nempe diebus Messie, in eum statum, in quo erat, antequam peccaret primus homo &c. Hoc est quod dicit Scriptura, Jer. XXXI. 31---33. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam cum domo Israel & cum domo Juda fœdus novum, non secundum pactum, quod pepigi cum Patribus vestris &c. sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel: Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.

§. IX.

In genere hætenus probavimus, leges ceremoniales, mutationi obnoxias fuisse. Ut verò earum antiquatio eò clarius appareat, in specie quasdam percurrere animus est. Legem ceremonialem de Sacerdotio antiquandam prænu-
ciavit Dominus Es. LXVI. 20, 21. *Tum adducent omnes fratres vestros ex omnibus gentibus munus Domino, equis & curribus, pilentis, mulisque ac veredariis, ad montem sanctitatis mee Jerusalem versus, ait Dominus: quemadmodum asserunt Israelitæ munus instrumento mundo in domum Domini. Atque etiam ex istis assumam in Sacerdotes & Levitas ait Dominus.* Hic Sacerdotum electio promittitur ex gentilibus, & contraria est legi Mosaicæ, unde quid aliud consequitur, quam hoc, tempore Christi ceremoniales Mosaicæ pristinam auctoritatem non retenturas. De hæc antiquatione vaticinatum etiam esse Davidem Ps. CX 4, inquentem: *Juravit Dominus, neque penitebit, tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem seu institutum Melchisedechi, c. VII, epist. ad Hebr. monstratur hęc argumentò: Si consummatio per Leviticum Sacerdotium erat (nam sub hoc sancita lex est populo) quid amplius erat opus, alium exoriri Sacerdotem secundum ordinem Melchisedechi, nec secundum ordinem Aaronis dici? Mutatio enim hęc sacerdotiò, necessària quoque legis mutatio sit. Nam is de quò hæc dicuntur, ad aliam tribum pertinet, de quâ nullus attendit altari. Scilicet Christus, cui hic Sacerdotium pollicetur, non ex levitica tribu, ex quâ Sacerdotes eligebantur, erat, sed ex tribu Judæ & ex familia Davidis, uti neminem fugit. Jam officium Sacerdotis obire non concessum erat ex lege Mosis ei, qui erat ex stemmate Judæ, 2. Chron. XXVI. 18. Messia promittitur officium Sacerdota-*

le.

le, & quidem per juramentum, idque æternum, confer Zach. VI. 12. seq. quod repugnat legi Mosaicæ de Sacerdotio traditæ. Sacerdotium illud non est ejusdem ordinis, nimirum Aaronici sed Melchisedechiani. Quod cum Levitico simul stare nequit, ob diversitatem generis. Pari ratione Arca, ceremoniarum omnium centri & compendii, ad quam in omni cultu ceremoniali respiciebatur, coram qua adorabatur 2. Sam. VI. 2. totalem abrogationem, non tantum è rerum naturâ, sed & ex memoriâ, amore ac desiderio fidelium Jeremias prædicit c. III. 16. 17. *Tum fiet, cum multiplicaveritis vos, & fructum feceritis in terrâ in diebus istis, dictum Domini, non dicetis amplius; Arca fœderis Domini, neque ascendet super cor: nec mentionem facient ejus, neque desiderabunt, neque reparabitur amplius. In tempore illo vocabunt Hierosolymam, Thronum Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes ob nomen Domini.*

§. X.

Institutionem Sabbathi, Rabbinorum tam antiquorum quam recentiorum præcipui, referunt ad tempus egressionis ex Ægypto, dicuntq; Sabbathum solis Judæis præceptum fuisse, עשר מצות נצטוו ישראל במרה שבע שקיבור, עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבור אב ואם דינין דכתיב שם שם לו חוק ומשפט וכיבור אב ואם דכתיב כאשר צוך יי אלהיך ואמר ר' יהודה כאשר צוך במרה. Hæc reperiuntur in Gemara Babyl. ad Tit. Sanhedrin c. 7. & h. m. vertuntur: *Decem præcepta accepere Israelitæ in Mara; Septem quæ Noachidarum fuere s; humani generis universi. Jam verò adjecta sunt judicia Sabbathum & Parentum honos. Judicia juxta illud (Exod. XV. 25.) illic posuit ei statutum & judicium.*

cium. Sabbathum & Parentum honorem juxta illud (Deut. V. 12. & 16.) quemadmodum praecepit tibi Dominus DEus tuus, quod ex sententiâ R. Jehudæ intelligendum est de eo, quod ante praeceptum est in Mara. Maimonides part. III. More Nebhoch. c. 32. similia recenset ex traditione antiquâ, dum scribit:

תחלת צווי שבא אחר יציאת מצרים הוא מה שנצטונו בו במרה והוא אמרו לנו שם אִם שמע תשמע בקול יי' אלהיך וגו' שם שם לו חוק ומשפט וגו' ובאה הקבלה האומרת שבת ודינין במרה איפקוד והחוק הרמזו אליו הוא שבת והמשפט ורפי דעת חול ששבת ודינין במרה איפקוד אפשר לפרש זכור *Et secundum sententiam, inquit, sapientum pie memoria, Sabbathum & ejus formulas in Marâ fuisse institutas, absolum non erit interpretari illud, recordare diei Sabbathi, recordare ejus, quod tibi praecepi in Marâ.* Et R. Salomon Jarchi illud אשר צוך קרום מתן אשר צוך קרום מתן Deut. V. interpretatur de origine Sabbathi in Mara. *Quando, inquit, hic dicitur, quemadmodum praecepit, intelligendum est de eo, quod ante legem datam praeceptum est in Marâ.* Testimonia Judæorum probantia Sabbathum

thum solis Judæis demandatum fuisse collegit Galat. lib. XI. c. 9. de arcan. Cath. Verit. Si itaq; Sabbathum demum post egressum ex Ægypto institutum, & ut *πενήσων* liberationis ex servitute Ægyptiacâ Judæis concreditum, quis non videt, ad observationem Sabbathi Judaici Christianos non obstrictos esse. Hoc quoq; notum esse potest ex V. T. clarissimis dictis Exod. XXXI. 13. dicitur: *Omnino Sabbathum meum servabitis: hoc namq; signum est inter me & inter vos in generationes vestras.* In hõc locò asseritur Sabbathum esse signum inter DEum & filios Israel, non verò inter omnes populos. In Hebraicò sermone notabilis locutio לררתם occurrit, quæ à quibusdam per nomen familiæ & tribus, ab aliis per nomen generationum redditur hoc sensu: stante Republicâ & Politiâ Mosaicâ, in quâ fuit distinctio tribuum & generationum exactissima, hæc rigorosa Sabbathi observatio attendenda, jam vero, quia non amplius Judæi suas habent tribus, neque distinctionem tribuum infallibilibus signis ostendere valent, neque Sabbathum illud celebrare tenentur. Sic Deut. V. 15. dicit Moses *Memento, quod servus fueris in terra Ægypti, eduxeritq; te Dominus DEus tuus inde per manum fortem & per brachium excelsum: idè præcepit tibi Dominus DEus tuus facere diem Sabbathi.* Memoria præclaræ educationis ex servitute Ægyptiacâ, in hõc dictò adducitur, tanquam causa observandi Sabbathi. Sicut ergo solus populus Israeliticus & non alius ex Ægyptò ejusque servitute educus & liberatus est: ita etiam illum tantum, non alios rigorosa hujus Sabbathi observatio stringit.

§. XI.

Licet Sabbathum apud nos Christianos sit Symbolum creationis, non tamen obligamur ad rigorose observandum diem

diem septimum, ita, ut Judæorum ritus & ceremonias imitari opus habeamus. Nam circumstantiam diei septimi ad ceremoniale pertinere, solosque Judæos in Palæstina degentes, obligare; ipsimet Judæi veritate compulsi, nobiscum profitentur, dicentes: circumstantiam temporis in Sabbatho esse ceremonialem & posse cultum diei septimi ab illis horis, quæ in Judæa primum ei dicatæ fuerunt, & quæ φύσει Sabbathum constituunt, reapse separari. Quodsi hoc Judæis & liquido ostendant, diem illum septimum, quem pro Sabbatho habent, esse illum diem septimum, quo DEus ab opere creationis quievit. Hoc quidem ex celebratione Sabbathi in desertò, probare allaborat Philo Judæus, Lib. I. de vitâ Moſis: Ἄμα μὲρ τοι καὶ τὴν τετάρτην ἡμέραν ἀνεδιδάσκοντο, ζῆντιβες γὰρ ὡς πολλὰ, τίς ἄρα ἢ τὸ κόσμος χυέθλιθ, ἐν ἡ τὸδε τὸ πᾶν ἴσοτελέθη, καὶ πατέρων καὶ πατρῶν τὴν ζήτησιν ἔλυτον. Ἄρα δεξάμενοι, μόλις ἠδυνήθησαν εὐρεῖν, εἰ μόνον χρησιμοῖς ἀναδιδαχθέντες, ἀλλὰ καὶ πεμνηῖω πᾶν σιφεῖ. h. e. Simulque discebant inquit observationem illius diei sacratissima ac desideratissima. Cum enim jam dudum quæſissent, qui esset mundi natalis, quo hoc universum absolutum est, rem à suis majoribus ignoratam, tandem didicerunt, non solum oraculo, verum etiam argumento manifestissimo. Sed sine omni ratione, quemadmodum quilibet hoc testimonium perlegens & perlustrans confitebitur. Unde Paulus Burgensis cum Saulò Judæo disputans, argumentis probabile reddidit, primum, quod in desertò, post Mannæ descensum, celebratum est Sabbathum, nullatenus fuisse diem illum septimum pristinum, quo DEus quievit. Verba ejus habentur part. I. Scrut. Script. dist. 8. c. 14. & hujus sunt tenoris: *Si bene consideras primum Sabbathum,*

ihum, quod legitur in deserto celebratum, non fuit septima dies correspondens primo Sabbatho, quod fuit in mundi exordio, prout iudicis, sed fuit septima dies à descensu Manna. Qui quidem descensus non legitur incepisse in prima die Hebdomada; unde sic septima dies computata à primâ die descensus Manna concurrat cum die Sabbathi, in primò exordiò sanctificati. Imo probabilius possit dici, quod dies prima, in qua Manna descendit, non fuit prima dies Hebdomada, que dicitur una Sabbathorum. Nam in primis vespers illius diei descendit coturnix, & saturati sunt carnibus. Constat autem, quod si illa vespera esset vespera secunda diei Sabbathi, non esset eis licitum occidere coturnices, & parare eas. Ex quo patet, quod dies immediate precedens descensum Manna, non fuit dies Sabbathi, & per consequens prima dies, in qua Manna descendit, non fuit una Sabbathorum. Quomodo etiam, Judæi, de observatione diei septimi gloriari possunt, cum Sabbathum Judaicum per Solstitium Josuanum, & retrogressionem solarem tempore Hiskia, jam olim mutatum fuerit vid. Mülleri Judaismus c. XX, p. 697. ubi hanc mutationem verbis sat prolixis describit. Si Judæi solivagi non tenentur strictè observare diem Sabbathi, multo minus ad id obligati erunt Christiani. Prius, præter alios Judæos, Maimonides confirmat in Hilchoth Schabbath c. 2. §. 22.

המהלך במדבר ולא ידע מתי הוא יום שבת מונח מיום
ששעה ששה ומקדש שביעי ומכרך בו ברכה היום ומבדיל
במוצאי שבת ובכל יום ויום ואפילו ביום זה שהוא מקדש
מבדיל בו ומותר לו לעשות כרי פרנסתו כלבר כרי שלי
ימות ואסור לו לעשות יותר על פרנסתו שכל יום ויום ספק
שבת הוא ואם ידע שהוא שמיני ליציאתו או חמשה עשר
ליציאתו וכיוצא בזה המנן הרי זה מותר לעשות מלאכה
באותו היום שהרי הדבר ודאי שלא יצא בשבת בשבת
ושאר הימים חוץ מיום זה עושה כרי פרנסתו כלבר

Que

Qui in deserto oberrat, inquit, & nescit quando sit dies Sabbathi, is numerat ab illo die oberrationis suae dies sex, & sanctificat septimum, recitatq; illo ordinarias precum formulas, tum & finitò eò, festi à profestò facit separationem, facitque idem quoquo die, etiam eum, tanquam profestum separans, quem sanctum facere instituit. Fas verò est ei (quotidie) tantum sibi parare, quantum opus est ad mortem evitandam, sed amplius parare prohibetur, de quoquo enim die praesumptio est, esse sabbaticum. Quodsi autem certum sit ei, hunc circa quem haeret, esse diem ab exitu octavum, aut decimum quintum, & sic secundum istam computationem consequenter, tum licet ei illo die (& quoties per vices revertitur) vere opus peragere, nam minime dubium, non profecturum fuisse die Sabbathico, cæteris autem diebus, uno hoc excepto, non parat amplius alimentorum, quam necesse est.

§. XII.

Longe ante Mosen vigerunt Sacrificia & Circumcisio. Nam Cain & Abel sacrificia DEo obtulerunt, & de circumcisione Abraham jam accepit à DEo mandatum, de quò vid Genes. XVII. Sed & hæc DEus antiquavit. Ex sacro Codice ignotum non est, Sacrificia V. T. admodum multa, & varia fuisse. R. Bechai Comment. in Pentat. fol. 126. tredecim enarrat sacrificiorum species דע כר כל מיני הקרבנות הם יז המשנה מהם באות מהקמח והן מנחת סולת מנחת מרחשת מנחת חלות רקיקון וכלן נקראין קרבן השמונה מהם הם בעלי חיים והם עולה חטאת אשם תורה שלמים ; בכור מעשר פסח ; Sciendum, inquit, est, tredecim omnino sacrificiorum species fuisse: Quinque illorum farinà (purissimà) constabant, v. g. oblatio simile, oblatio in clibano, vel sarragine, vel craticulà cocti, vel placenta tenuis; atq; hæc omnia nomine

mine Korban veniebant. Octo vero illorum erant animalium, v. g. holocaustum, oblatio pro peccato, oblatio pro delicto, confessionis sacrificium, pacificum, primitia, decima, Pascha. Omnia ista sacrificia DEum extincta voluisse, Scriptura passim innuit: Et LXVI. 20. 21. promittit DEus tempore Messiae Sacerdotes & Levitas ex quibuscunque Gentibus se sibi sumpturum, Mal. I. 11. in omni loco suffimentum & munus puro nomini suo oblatum iri, Et XIX. 18 seqq. In mediâ terrâ Ægypti altare sibi gratum fore, Zach. XIV. 20. Tintinnabulis eqvorum inscriptum iri, Sanctitas Domini. Hujus, divinæ Sacrificiorum abrogationis, testimonium perspicuum legimus in Psalm. XL. 7. in quo sequens locutio occurrit: זבח ומנחה לא רפצת *Sacrificium & oblationem noluisti.* Quis hæc (quod Judæis & sacrificiorum & sacerdotii finis sit, adeo ut nunquam amplius ad pristinam consuetudinem hæc sint reditura) dicit: Admirandus ille ac magnus Prophetæ David. Declarans enim, quod omne sacrificiorum genus esset ejiciendum, & aliud inducendum, loquitur hunc in modum. Multa tu fecisti Domine DEus meus mirabilia tua, & cogitationibus tuis non est qui similis sit tui. Annuntiavi & locutus sum. Vides Prophetæ sapientiam: ubi dixisset. Multa tu fecisti Domine DEus meus mirabilia tua, stupefactus admiratione divini opificii, nihil dicit de conditione rerum nobis conspicuarum, cæli, terræ, maris, & aquæ & ignis, non de stupendis illis prodigiis, quæ acciderunt in Ægypto, non de cæteris ejusmodi miraculis: Sed quæ dicit esse miracula? Sacrificium & oblationem noluisti. Quid obsecro dicit? An istud stupendum est ac mirandum? Nequaquam inquam: non enim hoc solum vidit, sed cælitus edoctrus prospiciebat oculis propheticis futurum ut gentes adducerentur: & quomodo qui prius erant addicti Diis, colebantq; lapides, inferiores ipsis brutis, repente visum reciperent, omniumque Dominum agnoscerent, & relicta impura demonum cultu-

*ra, pure citraque sanguinem DEum colerent; simulque intelligens quod non ille solum, sed & Judei infirmiores, relicto hostiarum, haulo caustomatum, aliorumque corporalium rituum observatione, ad nostram & ipsi philosophiam adducerentur: simulque reputans ineffabilem DEI erga genus humanum charitatem, quæ superat omnem intellectum, & attonitus admiratione tante mutationis future, & quam mirabiliter ista DEus in alium ordinem translaturus esset, & homines ex demonibus factururus Angelos: ac vitæ genus inducturus cælis dignum. Tum quod hæc omnia essent futura vetere sacrificio abolito, & altero in illius locum inducto per corpus Christi: quod sacrificium admiratus & stupefactus dicebat. Multa tu fecisti DEus meus mirabilia tua & ex personâ Christi totum hoc vaticinium edit. Sanè cum dixisset; Sacrificium & oblationem noluisti subjicere: corpus autem adapta-
 sti mihi. De corpore loquens dominico, communi pro toto orbis sacrificio, quo nostras purificavit animas, peccata dissolvit, mortem extinxit, cælos aperuit, multasque ac magnas spes nobis ostendit, ceteraque præparavit omnia. Sic in locum allegatum eleganter scribit Chryostomus oratione IV. contra Judæos quæ Tom. V. exhibetur. Ut adhuc clarius pateat, in hoc Psalm. XL. in verbis adductis, de abrogatione sacrificiorum agi, ex Jac. Cappello, Höpfero, Geiero & Frismuthi disp. de Messia pro reatu se tradentis hostia part. prior. c. II. §. 33--36. notandum, DEum in sacris literis tripliciter dici nolle sacrificia (α) συγκριτικῶς vel comparative Psalm. LI. 18. Hof. VI. 6. quod Rivetus Comment. in Psalm. XL. ita explicat, videlicet hæc intelligi de externis sacrificiis, à fidelibus etiam oblatis, quæ non dicuntur absolutè à DEO non requiri; sed comparate, quia cultus spiritualis longè est excellentior & longè præferendus externis ritibus & umbris &c. (β) DEus dicitur nolle sacrificia ἐλεγχτικῶς redargutivè, si scilicet absque fide*

fide & pœnitentiâ, cum intentione meriti, oblata fuerint Es.
 I. II. Jer. VI. 20. Amos V. 21. Quibus dictis (sunt verba B.
 D. Gerh. Tom. IV. LL. Th. de Sacram §. 73.) reprehendun-
 tur & refutantur falsæ opinioniones, quas homines externis illis
 ritibus, neglectâ promissione & fide, affingebant, quasi ex
 opere operatò profint, si vel maximè non adsit interior con-
 versio & vera fides, unicum Christi sacrificium respiciens.
 (γ) DEus dicitur nolle sacrificia ἀρνηταις negativè seu
 ut Cappellus dicit: propheticè & prædictivè, scil. adventante
 imagine cessaturas fore umbras & hic sensus hujus est loci,
 quem Bartholomæus Petri in addit. ad Estium in Ebr. X. non
 inconcinnè ita proponit: Christus per illa verba: noluisti,
 & non placuerunt, pronunciat cessaturam legem ceremoni-
 alem, & quæ per eam præscribebantur sacrificia, cessatura
 autem omnia hæc ipsius adventu, sicut figura cessare debet
 præsentate veritate, quam præsignabat, utpote quæ deinceps
 falsam significationem sit habitura, idque in materiâ cultûs
 divini, eaque de causâ DEO meritò displicitura. Circum-
 cisionis abolitionem ex nostris verbis concludi posse B. Ger-
 hard. Tom. IV. LL. Th. de circumcis. & Agnò paschali §. 19.
 ostendit Circumcisio, inquit, fuit Sacramentum V. T. Chri-
 stum respiciens venturum & ex Abrahæ semine nasciturum.
 E. abrogata est in N. T. Christo jam in carne exhibitò, & of-
 ficiū divinitus sibi demandatum exsequente: Jerem. XXXI.
 31. *Ecce venient dies, dixit Dominus, & feriam cum domò Israel
 & cum domò Juda fœdus novum, ex quo colligit Epistola ad
 Hebr. c. VIII. 13. Per hoc quod dicit novum antiquavit prius, por-
 ro quod antiquatur & senescit, in propinquo est, ut evanescat.*
 Quemadmodum igitur autor illius Epistolæ ex promissione
 pacti novi, abrogationem veteris, & ex abrogatione veteris
 pacti, abrogationem Leviticorum Sacrificiorum colligit:

ita quoque ex abrogatione veteris pacti, Circumcisionis abrogationem colligere possumus, cum & ipsa ad Vetus Testamentum pertineat. Jussit DEus ut membro genitali signum hoc foederis imprimeretur, ut circumcisi admonerentur de Messia ex semine Abrahami nascituro, exhibito ergo Messia, abrogari debuit circumcisio. Autoritati V. T. Quendst. Part. IV. System. Sect. 2. quaest. 1. p. 99. autoritatem N. T. adjungit quem vide. Nos ex Aegidii Hunnii Tom. I. Opp. Latin. tract. de Sacram. c. II. de circumcissione p. 989. hoc adhuc addimus argumentum: Quod ad legis perfectam obedientiam nos obligat, & à Christi gratia facit excidere, id utique non pertinet ad N. T., sed ad id, quod aboleri debuit. Atqui circumcisio sub opinione necessitatis, post Christi mortem, suscepta, obligat ad obedientiam totius legis servandae. E. ad vetus pactum pertinuit, & proinde cum eo abrogari debuit.

§. XIII.

Hanc Sabbathi, sacrificiorum, & circumcisionis probatam abrogationem Judæi evertere conantur voce עולם. Quia nimirum de Circumcissione Gen. XVII. 7. dicitur: *Statuam pactum meum inter me & inter te federe sempiternò,* de Sabbathò Exod. XXXI. 16. *Custodient Sabbathum pactò sempiternò,* & de Sacerdotio Leviticò Exod. XXIX. 9. *in statutum Seculi;* inferunt Scripturam harum rerum perpetuam durationem indicare. Sed ad hoc facilis est responsio, si ex B. Chemnitii LL. & quidem de Lege DEI c. V. teneamus עולם significare perpetuitatem secundum conditionem rei, cui conjungitur: *Quando ergo de DEO dicitur, significat perpetuitatem absolutam, quando verò de Lege dicitur, cujus duratio finienda erat adventu Messie, significat durationem limitatam, ad certum illum ambitum temporis.*

poris. Et ideo Moses plerumq[ue] ipsam limitationem addit: in perpetuum, in generationibus vestris, in mansionibus vestris. Vocem עולם periodicam etiam in Scriptura notare durationem, ipsimet Judæorum Doctores confitentur. R. David Kimchi in radice עולם in lib. Michlol parte secunda, hoc ex variis locis probat ועברו לעולם ר' כל הימים עד הויכל אלא חסג גכול עולם מימים רבים אשר עשו אבותיך כי מעולם שברתי ערך מזמן רב לעולם לא אשכח פקודיך ר' כל ימי חייו וגו' *Dictum est Deut. XV. 17. Et serviet ei usq[ue] ad seculum, quasi dicat omnibus diebus usque ad jubileum. It. Prov. XXII. 28. Non repellas, vel non removens, sive postponas terminum seculi i. e. dierum multorum, quem fecerunt Patres tui. It. Jerem. II. 20. Quoniam à seculo confregi jugum tuum, i. e. à tempore multo. It. Psal. CXIX. 93. In seculum non obliviscar statutorum tuorum, i. e. omnibus diebus vitæ ejus. Sic quando de aqua cineris vaccæ rufæ Num. XIX. 21. scribitur והיתה להם לחקת עולם Et erit hoc iis in præceptum seculi. Glossa hanc addit explicationem שינהוג הדבר לדורות רבות Quod procedet res ad multas generationes. Quod de Samuele i. Sam. I. 22. ab Anna dictum est וחיאתיו ונראה את פני יי וישב שם עד עולם Et adducam eum, & apparebit coram Domino & habitabit ibi in seculum. R. Salamoh illud עולם interpretatur de spatio 50. annorum sic verba inflectens: עולם של ליום חמשים שנה שני ומכן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעמר עוד וכן Usque ad seculum היו כל ימיו של שמואל נ ושתים שנה Levitarum, quod erat 50. annorum, sicut dictum est Num. IIX. 25. Et filius 50. annorum cessabit à negotiò serviendi, & non serviet ultra, & sic fuerunt omnes dies Samuelis 52. anni. Pari ratione illud עולם de servo Deut. XV. 17. usurpatum in Middrasch Elle*

Elle Haddebarim exponitur, ubi hæc scripta reperimus :
 כל ימי עולמו של ארון עד היובל אף הוא נמכר שלשים שנה
 : ורבעים שנה לפני יובל : *Cunctis diebus seculi Domini*
usq. ad jubileum, etiamsi emptus esset triginta, vel quadraginta
annis ante jubileum,

§. XIV.

Quæ de LL. Ceremonialibus in genere & in specie asse-
 ruimus, ea quoque de Legibus forensibus tenenda esse sta-
 tuimus. Nimirum & hæc ut illæ, jam abrogatæ sunt, nec
 amplius, quæ vateus judaicæ sunt, nos, post Messiaë adventum,
 obligare possunt. Has enim leges forenses potiores, si quis
 accurate consideravit, deprehendet, eas severas & in pœnis
 irrogandis acres fuisse, ob populi Judaici *αληθινὰρδια*, erat
 enim hic *αληθινὴ ἀρχή* & duræ cervicis populus Act. VIII. 51.
 Per hujusmodi ergo leges in officio erant retinendi atq; coer-
 cendi. Alia vero est ratio fœderis novi, utpote cujus filii,
 sunt populus Messiaë spontaneus, in decore sancto Psalm. CX. 3.
 Leges quædam plane respiciebant terram Chanaan e. g. Lex
 de manumittendis servis, annò jubilæo, de primitiis deci-
 misque DEO offerendis Hierosolymis, de terminis non mo-
 vendis, quæ ex speciali, quod DEUS in illam terram habebat
 jure, ortæ sunt, neque de cœteris regionibus dictæ. Quare
 eas etiam permutari potuisse sancitis melioribus, & alterato
 Politiaë Judaicæ statu, easdem alterari debuissè, manifestum
 est. Hinc etiam à supremo Legislatore certus terminus hisce
 legibus præfixus. *Non auferetur sceptrum de Juda neque*
מִדָּוִד *Legislator de semore ejus, donec veniat Schilo seu*
Messias dicitur Genes. XLIX. 10. Conjungitur in hoc locò
 sceptrum & Legislator, ac durationj utriusque certum tem-
 pus præfigitur, videlicet adventus Messiaë, proinde adven-
 tu Messiaë, ipsa politia Judaica, cum suis legibus abrogari debe-
 bat.

bat. Publicum etiam atque manifestum abrogationis istarum Legum testimonium est Politia Judaica destructio. Sublata est politia tolluntur etiam leges istius politia. Atqui sublata est politia judaica, siquidem toto illo tempore, quod expugnationem Hierosolymæ & Judæorum dispersionem secutum est, nec Reges, nec Duces, nec Synedrium habuerunt, ac vere completum est vaticinium Hof. III. 4. *Dicuntur multis manebunt filii Israel absq. Rege & absq. Principe sine ullo sacrificio, sine altari, sine Ephod & Teraphim.* Neque est quod obvertatur, in Imperio R, leges quaedam ex Atheniensium & aliorum Politia desumptæ, observantur, quamvis istæ politia dudum destructæ sint; Nam illæ observantur, non quatenus Atheniensium sunt propria, sed quatenus à Magistratu Romanò in Rempublicam Romanam introductæ & Romani Imperii jure donata sunt. At de forensibus legibus Mosaicis idem dici nequit, neque eorum summus Legislator DEus, aut ejusdem ministri, quò voluntatem ejusdem tum in V. tum in N. T. hominibus patefecerunt, tale quid requisiverunt. De Mose & Prophetis V. T. non legimus, easdem leges gentibus, licet ad DEum verum conversis, imposuisse. Josephus quoque Ægyptum, Daniel Persicum Regnum gubernavit, non introductis forensibus istis legibus. Multo minus id ipsum in N. T. à Christò aut Apostolis ejusdem factum, ut potius Casari, quæ sunt Casaris danda, Salvator noster dixerit, atque proprio suo exemplò comprobaverit. Apostoli vero omnem animam potestatibus sublimioribus subjectam esse voluerint Rom. XIII. etiam illis, qui legibus aliis, quam Mosaicis Rempublicam administrabant, eo ipso satis declarantes Leges Mosaicas non simpliciter omnes obligare.

Ex antecedentibus jam liquet DEum Leges ceremoniales & forenses antiquasse. An vero etiam legem moralem antiquaverit, non immerito aliquis quæret? Ad hanc quæstionem solvendam tenenda est distinctio inter legem moralem *ὀλικῶς* & *μερικῶς* consideratam. Lex moralis non est antiquata ex totò, sed ex parte. Quoad prius, seu quoad doctrinam & obedientiam, legem moralem nec antiquatam esse, neque in hac vitâ antiquandam, Christus expressis verbis testatur, inquit: *Peribit cælum & terra, sed jota unum, aut apex unum è Lege non peribit* Matth. V. 18. quibus adjungi potest testimonium Pauli, quod habetur 1. Tim. I. 8. *Scimus, quod lex sit bona, si quis ea legitime utatur.* Deinde si lex moralis solis Judæis observanda tradita esset, antiquari posset, sed quia omnibus tam Judæis Deut. IX. 11. Ezech. XIX. quam Christianis Matth. V. 16. & 19. Luc. X. 37. Rom. VI. 12. 13 &c. à Christò & Apostolò est demandata, antiquari non potest, ne ab ipsò quidem DEò. Quia enim lex hæc character est æternæ legis justitiæ & sanctitatis, quæ ipse DEus est, tam ejus obligationem respectu vel omnium, vel paucorum hominum tollere non potest, quam non seipsum, justitiam & sanctitatem suam, abnegare vid. Qvendst. syst. part. IV. c. 1. sect. 1. th. 35. Quoad posterius, lex moralis, juxta communem sententiam, variis modis est abrogata. Nimirum primò quoad vim & usum justificandi, & quidem omnibus, tam infidelibus, quam fidelibus, tam in gratiâ constitutis, quam extra gratiam positis. Testatur hoc Scriptura Gal. III. 21. Neminem per legem justificari, manifestum est. Si data, esset lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia. Rom. III. 20. Ex operibus legis nulla caro justificatur in conspectu DEi. Secundo abrogata est lex quoad maledictionem

onem & condemnationem, idque solis fidelibus & in gratia constitutis Gal. III. 13. *Christus nos redemit ab execratione legis, dum pro nobis factus est execratio.* Huc pertinet dictum 1. Tim. I. 9. *Scimus legem justo positam non esse, sed sceleratis, & subijci nesciis, impiis & peccatoribus, nefariis & profanis, patricidis & matricidis, homicidis, scortatoribus, masculorum concubitoribus, plagiaris, mendacibus, perjuris & si quid aliud est, quod sane doctrine sit oppositum.* Tertiò quoad rigorem exactionis. Quia Christus pro nobis exactissime legi satisfecit, DEUS remittit aliquid de rigore legis & infirmitatibus Renatorum, proptitius est propter Filium. Quarto quoad servilem coactionem respectu renatorum. Unde Paulus ad Gal. VI. 18. dicit, *illos, qui Spiritu ducuntur non esse sub lege.* Modum abrogationis legis moralis paulò aliter proponit Witfius tract. jam memoratò lib. I. c. 9. §. 21. Ita vero ibidem animi sui sensa exprimit: *Manet ergo lex, prout norma nostri officii est, sed antiquata est, eatenus, ut non habeat rationem fæderalem, nec possit obire vicem conditionis, cujus præstatione ipse homo sibi jus ad præmium comparare queat.* Quò sensu Apostolus dicit, *nos non esse sub lege Rom. VI. 14. scilicet ut præscribente conditionem vitæ. Manet quidem indissolubilis nexus inter perfectam justitiam & vitam æternam; ita ut hæc sine illâ obtineri non possit; sed postquam homo justitia excidens spem præmii decoxerat, DEO liberum fuit vel punire peccatorem juxta meritum suum, vel sponsorem illi dare, qui ejus loco justitiam omnem impleret.* conf. & §. 22. in quibus Virorum quorundam Doctorem sententiam recenset & refutat.

§. XVI.

Quomodo Lex moralis antiquata, ex hæctenus annotatis innotescit. Restat, ut breviter quoque quædam, ex eruditorum

E

ditorum

ditorum scriptis, de modo abrogationis Legum Ceremonialium & forensium, hic apponamus. Modus hic in Textu exprimitur per *παλαῖα*, quod LXX. Interpretes Ps. CII. 27. adhibent de vestimento, quod ex usu & vetustate detritum, ornatumque ac soliditate pristina tandem penitus carens, abjicitur ac putrescit, vel à tineis absumitur. Quemadmodum ergò vestimentum, quando veterascit, non mutatur in statum perfectiorem & pulchriorem mutatis tantum qualitatibus, sed potius successivè atteritur, & prorsus inveteratum ac detritum dissolvitur ac dirumpitur, disruptum & usui minùs commodum tandem abjicitur: sic & comparatum fuit cum LL. ceremonialibus. Istæ non simul sed successivè antiquatæ sunt, nam ad interitum, magis magisque inclinantes diminutis viribus, tandem substantialiter ac plenariè interierunt. Verbum *παλαῖω* Psalm. XXXII. 3. usurpatur de contabescentiâ ossium. Ossa sunt quasi corporis humani fundamentum præcipuum, quando illa læduntur, læditur quoque totius corporis compages ac motio quam maximè, ideoque eadem arefcentia sunt signum imbecillitatis insignis imò mortis vicinissimæ, quippe indicatur humidum radicale ex medullis esse absumptum. Indicatur ergò hóc græcò vocabulò Legum Ceremonialium imbecillitas insignis & mors vicinissima, quod læso earundem fundamento, Christo in arâ crucis perfosso & confosso, imbecilles factæ, mox sint interituræ. Hanc harum Legum futuram imbecillitatem ostendit Textus noster voce *γηράσκω*, quæ de Senibus, qui sunt debiles, à Scripturâ S. adhibetur. Vid. Gen. XIIX 13. Hunc interitum totalem etiam verba nostra textualia voce *ἀφανισμῶ* monstrant. Græcum deducitur à verbo *ἀφανίζομαι* quod est dispareo, è conspectu evanesco, aufero, aboleo, obscuro. Extirpandi significationem huic voci attribuunt LXX., quando

quando de excisione & deletione gentium, quarum terram Dominus DEUS Israelitis promittebat Deut. XIX. 1. utuntur aut etiam phrasin extirpare è medio populi per *פניו* Ezech. XIV. 9. exprimunt. Clariora hæc fient, si annotaveris LL. Ceremoniales in N. T. abrogatas esse quoad materiale & quoad formale. Materiale est observatio harum legum, vel ut Witius amat loqui actus obedientiæ, lege dogmatum præscriptæ. Jam Leges istæ, observatu sunt impossibiles, subditis Messia, undiquaque dispersis. Constat enim ex vaticiniis Prophetarum ingentem multitudinem gentium ad Ecclesiam DEI & Israelis per Messiam convocandam esse Gen. IX. 27. *Dilatabit DEUS Japhetum, habitabitq; in tentoriis Semi* Gen. XXII. 18. *In Semine Abrahami benedicentur omnes terræ* Gen. XLIX. 10. Messia erit adhesio populorum, conf. Ef. II. 2 Ef. XIX. 24. 25. Ulterius scriptura nos docet tam Israelitas, quàm gentes converfas unò cultu, unàque veneratione DEO uno servituros Zeph. III. 9. 10. Zach. XIV. 8. 9. Ef. LVI. 3---5. Hoc passim ipsi Judæi consentunt. R. Mosche Haddarschan in Breschith Rabba hoc probat ex verbis *וְלו יקרת עמים* & *ad eum congregatio populorum*, Genes. XLIX. 10. dum sic in eadem commentatur :

שכל האומות מתקלהן אליו שנ' שרש ישי אשר עמר
לנש עמים אליו גוים ידרשו אר' חנינא אין מלך משיח בא
אלא ליתן לאומל העולם מצות אר' רחמן וכן הוא אומ'
: *Omnes populi s. gentes congregabunt se ad eum, (ad Regem Messiam) sicut dicitur*
Ef. XI. 10. Radix Jfai, quæ stat in signum populorum, eam gentes
quarent. Dixit R. Chanina, Rex Messias non venturus est nisi ad
dandum præcepta gentibus seculi. Dixit R. Rachmon pari ratione
dicit Esaias c. LV. 4. Ecce! testem populis dedi eum, principem

ac legislatorem, præceptorem, gentibus. Huc pertinet & illud, quod in verba Psalmi XXI. 2. בעוך ישמח *Domine in virtute tuâ letabitur Rex*, in Midrash Tillim hoc modò consignatum legimus זה שאמ' הכתוב והיה כיום ההוא שרש ושי אשר עומד לנס עמים אליו גוים ידרשו אר' חנוכה אין מלך המשיח בא אלא ליתן לאומות העלם שש מצות כגון סוכה לולב ותפילין אר' החמון ועל מלך המשיח כתיב וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו: *Hoc est quod dicit Scriptura Es. XI. 10 Erit in die illo Radix Isai que stat in signum populorum: & eam gentes quarent. Dixit R. Chanina: Messias non veniet nisi ut det sex præcepta gentibus, ut sunt casula, & Lulab & Thphillin. Dixit R. Rachmon & de Rege Messia Scriptura dicit Psal. LXXII. 11. Et incurrabunt se illi omnes Reges, omnes gentes servient ei. Et Menasse lib. II. de Restur. c. 3. scribit gentes, unam communem cum Israclitis legem amplexuras.* Si hoc, impossibilis est LL. ceremonialium observatio. Nimirum impossibile utique est, ut *Afra, Indi, Sauromata, qui sub gelida Arcto sunt populi, quippe totò penitus orbe à nobis sejuncti habitant Americani singulis annis, ceu legibus ceremonialibus præceptum est, cum ferie celebrande solemniores, imo toties, quoties aliquò peccatò, aut immunditie illos contaminari contigit, Hierosolymas petant, ibique Domino se sistant, & sacrificia offerant, aut faciant expiationes, Etenim, quod templum aut urbs non dicam, sed que regio sufficeret tot hominibus capiendis? Quæ tellus satis victimarum, thuris, olei, salis, lignorumque subministrare possët, tot vel spontaneis cultoribus, vel obnoxiiis ex aliquo reatu? Unde tot Sacerdotes hostiis mactandis? aræ iis excipiendis? canales sanguini derivando? Quid fieret si lepra casus incidat, & domus aliqua fœderetur contagio illa de quâ Levit. XIII. An scilicet necesse erit, ut ad garamantas, ultimam Thulen, & fines hominum gades, longinquam*

gquam profectioem instituat Sacerdos, & ipsorum oculis contu-
 catur? Hujus generis multa urgeri possent, e quibus aperte evin-
 citur, leges illas ceremoniales, haudquaquam nec latas fuisse, nec
 adeo ferri potuisse a DEO Legis latore, populis a Judææ regione pro-
 cul remotis; nec impleri ab his nisi vel Prophetarum vaticinia de
 Ecclesiæ dilatione concidant; vel non Ilium tantum in Italiam,
 vel Pelagus in Tiberim, sed totus terrarum orbis cum interfusò
 equore in Judæam, Jordanemque inferatur, & effundatur, vel
 templum Hierosolymitanum exporrigatur ad quatuor mundi car-
 dines. Prout hanc impossibilitatem egregie Celebrerrimus
 Wagenfeilius describit in Tel. ign. Sat. in conf. Carminis R,
 Lipmanni p. m. 545. seqv. Abrogatæ similiter sunt leges
 ceremoniales quoad formale. seu in quantum fuerunt typi
 & umbræ. Nam sicut typus tollitur per antitypum, Umbra
 evanescit corpus cum adest: ita leges quoque ceremoniales
 antiquatæ sunt, quia Messias jam venit in mundum, & cor-
 pus, quod est in Christo, aufert umbram legum ceremonia-
 lium Col. II, 17. Leges de sacrificiis, per immolationem
 Christi in cruce, de hirco emissario per educationem Christi
 ad crucem, de sanguinis aspersione & effusione, per sangvi-
 nem Christi, de vacca rufa per mortem Christi in cruce &c.
 abolitæ sunt Vid. Balduini passio Christi typica & inprimis
 epistola ad Hebræos. Quomodo leges forenses sint anti-
 qvatæ Theologi nostri egregijs & perspicuis indicant distin-
 ctionibus. Qvenstedius part. IV. System. c. 1. sect. 1. Thef.
 LXX. ex Chemnitio distingvit inter leges forenses, quatenus
 sunt legis naturalis & moralis explicationes & determinatio-
 nes & quatenus sunt constitutiones, particularem Judaicæ
 Reipubl. statum spectantes; & dicit non priori sed posteriori
 modò esse abrogatas quoad necessitatem & obligationem.
 Fridlibius in sua Medullâ in locò de lege judiciali p. m. 205.

modum abrogationis proponit per distinctionem inter abrogationem quoad obligationem & modum circumstantiarum quarundam circa certam determinationem pœnarum, & inter abrogationem quoad æquitatem & finem generalem, nimirum ut vigeat æquitas & pax. Illò sensu non hoc abrogatæ sunt.

§ XVII.

A modò antiquationis, pedem promovemus ad eisdem tempus. Hoc indicatur Heb. IX. 10. quando ibidem dicitur ceremonias Leviticæ διασωματὰ σαρκὸς ἠδικήματα instar gravis oneris Sacerdotibus & populo impositas, durasse μέχρι καρπὸς διωρθώσεως usque ad tempus correctionis. *Depicit*, inquit Chrysostr. in h. l. *hic hostias, ostendens, quia nullam habebant virtutem, & quia usq; ad tempus correctionis erant, h. e. tempus sustinebant corrigens omnia.* Hoc tempus correctionis esse tempus N. T. dubiò omni caret, unde Hunnius in Comment. in h. l. scribit: *Hæc ita fuerant ordinata à DEò pro illò tempore, ubi nimirum Christus nondum carne manifestatus erat, sed adhuc istis figurarum adumbrationibus delineabatur: & durare debebant usque ad tempus correctionis, ubi figura antiquandæ essent, substitutâ rei veritate atq; substantia i. e. Christo exhibitò, carne manifestatò, passò & exaltatò.* Calvinus in c. IX. epist. ad Hebr. ex Jer. XXXI. cap. hoc desumptum esse effatum pronuntiat scribendo: *Cum dicit tempus correctionis alludit ad vaticinium Jeremie. Novum enim Testamentum Veteri instar correctionis successit.* Cornelius verò à Lapide in h. l. sic fatur: *Ubiq; hic pungit legem veterem Apostolus, eamq; infirmitatis & defectus arguit, ut illa Hebræis vilescat, atque non mirentur DEum legem à se datam sustulisse, utpote cum eam tantum usque ad tempus Christi stare & durare voluerit.* Et certè tempus N. T. est tempus correctionis, vel ut Estius addit, re-

tificata.

stificationis, quia græca vox διόρθωσις propriè significat re-
 stificationem, cum correctio græcis dicatur ἐπιανεγώσις, vel
 directionis, quia juxta Bezam in Polo in h. l. διορθώσθαι me-
 rito dicantur, quæ recta ad scopum suum diriguntur, cum
 illa antea eodem quidem, sed sinuoso quodam ambitu ten-
 derent. Nonne enim in N. T. corriguntur Scribæ & Pharisæi
 ob doctrinam & mores Matth. V. IX. & XXIII, &c. Nonne
 in N. T. homines restificantur s. justificantur? Nonne vati-
 cinia Prophetarum clarissime diriguntur ad Christum? Quia
 vero N. T. suam habet latitudinem & articulos temporis,
 quæritur quonam articulo temporis V. T. à DEO fuerit an-
 tiquatum num tempore & die nativitatis Christi de quo Pau-
 lus Gal. IV. 4. *Quando venit plenitudo temporis, emisit DEUS*
Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege. an vero tem-
 pore prædicationis Christi de quo Marcus c. l. 1. ubi Evan-
 gelista conferre videtur initium Evangelii in annum illum,
 quo prædicare cœperunt Johannes & Christus. Unde ad
 h. l. Chrysostomus: *Initium Evangelii finis legis est. Finitur*
lex & incipitur Evangelium. Num tempore mortis Christi
 de quo Hebr. IX. 17. asseritur N. T. ratum fuisse morte testa-
 toris intercedente, an vero in die Pentecostes, quo Spiritus
 S. super Apostolos visibiliter effusus & lex exivit ex Sion
 Es. II, 3, in totum terrarum orbem Matth. XXII. Estius in
 Comment in v. 10. Cap. IX. ad Hebr. antiquationem V. T.
 referre videtur in tempus Adventus Christi quando ibidem
 hæc facit verba: *Porro tempus correctionis Apostolo est tempus*
adventus Christi, qui vetera correcturus erat novis ac melioribus
institutis, correcturus, inquam, vetera, non ut mala, sed ut im-
perfecta. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Certe quâ
ratione V. T. dicitur culpa seu reprehensione non vacasse: etiam
instituta ejus corrigenda rectè dicuntur i. e. mutanda in melius.

fi

Si *Estius* hæc de initiô antiquationis intellexit, bene se habent. Nam concedimus per Christi in mundum adventum ceremonias judaicas multum de fulgore suô amississe. Si verò de totali antiquatione loquitur, merito ab eô dissentimus, siquidem Christus ipse non tantum de adhuc futura antiquatione cum muliere Samaritana loquatur, inquit: *Mulier crede mihi, venit tempus quando neque in monte hoc, neq̃ Hierosolymis adorabitis Patrem. Venit tempus & nunc est, cum veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate* Joh. IV. 21. 23. sed & ritu Judæorum vivere voluit, imo debuit. Oportuit eum circumcidi, tum, ut signum & characterem Abrahamidarum acciperet, tum etiam, ut ad observationem legis firmius obligaretur: nam qui circumcidebatur debitor erat totius legis Gal. V. 3. Legem ceremoniale necessario implere debuit. Nam *quemadmodum respectu omnium absolute necessarium erat, ut Christus legem moralem impleret, ita etiam respectu Judæorum, necesse erat ut ceremoniales observaret, ut tandem agnoscerent, non irritas fuisse & vanas ejus predicandi methodos. Cum enim is precipuus esset externa observationis finis, ut eorum animi ad Christum attollerentur, in quô vigor ejus atque efficacia unice consistebat, profecto admodum erat necessarium tam hujus populi quam totius generis humani respectu, ne quis ejus apex absq̃ adimplerone intercideret. Nec tam ex hâc lege, quam ex morali deinceps demonstrari potest, eundem illum esse Christum, quem expectabant. Saltem si minus necessarium, attamen utile erat & idoneum, uti dicit ipse Christus: Decet nos implere omnem justitiam legis ceremonialis* inquit Clariss. Lightfoot in Harmon quatuor Evangelist. S. Tom. I. Opp. p. 339. Sic Pascha Judæorum Christus celebravit unde Joh. II. 13. dicitur quod JESUS propterea ascenderit Hierosolymam. Cui loco, laudatus Lightfoot, hanc addit observationis ergo notam:

notam: *Ascendit ideo legi ut pareret. In DEi conspectu sistant se masculi* Exod. XXIII. 17. *Dubii nihil est, quin singulis ante an-*
ter in mentione ponatur Luc. II. *Venit tunc hac sola de causa,*
ut Pascha celebraret, institutoq; illi obedientiam exhiberet: hac si-
militur causa nunc venit --- Quamquam autem Servator noster
exacte non observavit istius legis ceremonialis partes, qua ad ho-
mines pertinebant privatos, particularesq; --- observavit tamen
ritus illos, qui ad homines spectabant quatenus Ecclesie Israeliticæ
fuere membra, ibid. p. 415. Non verò tantum suò sed & aliorum
exemplò Christus ostendere voluit leges Judæorum etiam ce-
remoniales per suum adventum non penitus esse abrogatas,
propterea mandavit leproso ut se sacerdoti conspiciendum
præberet & pro mundatione sacrificium à Mose injunctum of-
ferret Luc. V. 14. *Neque tempore passionis & mortis Christi*
suam antiquatio, de qua hic differimus, habuit. Rectè
propterea de hoc temporis articulò, quoad nostram materi-
am, scribit Baldwinus in Comment. in cap. IX. epist. ad Hebr.
Post Christi ingressum in sancta sanctorum Synagoga Judæorum
paulatim sepeliebatur. Jac. Cappellus, antiquationem nostram,
refert ad tempus exaltationis Christi, verba versus 10. c. IX.
Hebr. ad correctionis usq; tempus imposita sunt, hâc ratione inter-
pretans: Hoc est ad illud tempus usq;, quo Christus per Apostolos Ec-
clesie sue meliorem formam er at daturus. Sed tamen, neque Apo-
stoli eò tempore, unò ictu & cum impetu, totam ritualium le-
galium molem subruerunt, sed Judæos, dummodo præceptis
Jesu fidem præstarent, iisdem vivere, permiserunt. In illo-
rum gratiam ipsemet Paulus Timotheum circumcidit Act.
 XVI. 13. & sumptus erogavit in victimas, quæ offerendæ erant
 pro iis, qui voto Nazareat⁹ se obstrinxerant Act. XXI. 24. Imò
 ipse Spiritus S. decretò Synodi Apostolicæ voluit, ut ad tempus
 absti-

abstinerent ab iis, quæ sunt immolata simulacris & sanguine & suffocato Act. XV. 28. 29. quarum tamen rerum libertatem postmodum Paulus prædicavit 1. Cor. II. X. 4. 8. & X. 25. 29. Hæc attendens Lutherus in Comment. in c. II. Epist. ad Galat. dicit: *Ego credo, si Judæi credentes Legem & circumcisionem observassent eâ conditione, quâ Apostoli permittebant, quod adhuc staret Judæismus, quodq; totus mundus Judeorum ceremonias recipisset. Quia vero urgebant legem & circumcisionem ad salutem necessariam & fingebant ex ea cultum, hoc DEus ferre non potuit, ideo evertit templum, legem, cultum, Hierusalem.* Hierosolyma itaq; urbe funditus eversa, Temploque à Romanis ex DEi decreto destructo, Judæi ad Christianismum conversi, ex illâ ruinâ, intelligebant, DEum, istâ ratione, quâ hæcenus ab ipsorum Patribus veneratus fuit, ulterius venerari se noluisse. De libertate itaq; Christianâ post excidium hoc sufficienter informati & confirmati, leges ceremoniales pro penitus abrogatis æstimarunt. Hanc totalem Legum Mosaicarum antiquationem post excidium Urbis & Templi Hierosolymitani futuram, tacite in verbis nostris prædixisse Apostolum, Polus ex aliorum Comment. explicationibus hõc modò proponit. *Quod antiquatur, puta institutione DEi, quod vetus vere dicitur ac senescit, puta sui ipsius infirmate, prope vel in propinquo est, ut deleatur, vel evanescat, vel corrumpatur, vel exstingvatur, i. e. ad finem & interitum festinat, transata nimirum omni autoritate in secundum Testamentum. Unde colligendum relinquit, prius Testamentum tandem debuisse finire, & finitum esse. Vel accedit ad interitum ac tandem interit. Quod enim nunquam interit, id ne veterascit quidem, nec senescit. Quare Angeli nunquam senes dicuntur. Occulte vaticinatur Templum & Rempubl. Judæorum brevi perituram. Id evenit decem fere annis post scriptam hanc epistolam, Senectutem mors excipit. Disci hoc potuit tum ex Dan. IX. 22. tum*

ex Luc XXI. 20. Non de jam abrogatò, sed demum abrogando V. T. in textu nostrò sermonem esse Gerhard. in Coment. in eundem innuit: *Argumentum*, dicit, *Apostoli tale est: Testamentum à DEO per Prophetam promissum est novum, ergo prius illud, cui opponitur est vetus. Quod autem vetus est, in dies magis magisq. veterascit, & ut in hominibus senescit. Quod autem veterascit aut senescit ad interitum & mortem properat; Ergo etiam prius illud Testamentum debuit finire.* Probe quoq; tempora hujus antiquationis distinxit B Danhawerus in Hodosophia Phænom. VI. p. 469. inquires: *Synagoga usque ad Christum vixit, Christo moriente mortua est, usq. ad excidium urbis honeste habitata, cum ipsis urbis cineribus sepulta.*

§. XIIX.

Ultimò locò breviter & ea quæstio enodanda est, Cur V. T. à DEO antiquatum est? Nimirum non propterea, quasi leges in eò consignatæ, sint malæ & vitiosæ, prout Manichæi de Circumcisione blasphemarunt, quos summò cum studiò refutat Augustinus lib. VI. contra Faustum c. 2. & alibi. *Si lex antiqua statuta fuisset à malò, nunquam ejus incrementa quæsisset, nec correxisset ac restituisset illam, sed penitus explosisset - - - Deinde si illa lex mala, se fuisset aliena, nequaquam illam veniens ipse Christus impleisset. Si etiam istud tantummodo attrahendi ad se Judæos studio fecisset, non autem ut ostenderet cognatam esse illam legi novæ, eiq. per omnia congruentem, quam quæso ratione non etiam gentium ritus, & legitima servavit, ut per hoc quoque gentes posset attrahere? Per quæ manifestissime undiq. relucescit, non ideo veterem legem desuisse in Regnam inducere, quia mala sit, sed quia perfectiorum utiq. mandatorum tempus advenerit. Si vero ad comparationem legis novæ, vetus imperfectior monstratur, ne hoc quidem illam malam esse evincit. Siquidem secundum hunc modum, idem istud etiam nova ipsa patietur. Nam & hujus scientia,*

*tia, si futura comparetur, per exigua & imperfecta quaedam particula est, quæ cum illa venerit, evacuatur. Cum autem, inquit Apostolus 1. Cor. XIII. venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est, quod vetus à novâ lege perpeffa est scribit Chrysoftomus Homil. XVI. in Matth. Cap. V. Neque propterea acsi à malò DEò profectæ, prout putant Marcionitæ & Encratitæ, qui, referente Clement. Alexand. Lib. III. Strom. statuerunt, legem de circumcissione fuisse alterius DEi. Chemnitius part. II. LL. Theol. c. 5. de abrog. Legis p. m. 17. observat, abrogationem hanc non esse institutam, acsi ceremoniæ Judæorum essent & perniciosæ & mortiferæ Christianis, neq; eum in finem, ut lectio illius partis V. T. interdiceretur. Abrogatæ itaq; sunt Leges ceremoniales ob infirmitatem & inutilitatem. Abrogatio enim fit præcedentis mandati propter infirmitatem & inutilitatem ejus. Nihil enim consummavit lex. Superinductio vero melioris spei per quam appropinquamus DEò Heb. VII. 18. 19. Juxta Vatabli interpretationem de lege ceremoniarum adumbrantium Christum hic dicitur: *quod ad vitam æternam consequendam & peccati remissionem non ita valde conferret. Nul- lum unquam ita absolutum reddidit, ut illum ad DEum perduceret. Aperiebat vero viam ad autorem spei melioris Christum. Juxta Lud. Cappellum sensus hujus loci hic est: Legem non eam vim habere, ut nos perficiat & consumet h. e. ad veræ sanctitatis & gloriæ perfectionem plenamq; consummationem nos adducat. Quo- modo vero lex imbecillis & inutilis? non per se & simpliciter, sed respectu eò, qui vers. 19. indicatur, nimirum, qvia nullum hominem ad perfectionem adduxit. Apostolus partim eo respicit, quod lex, etsi per se sancta & perfectæ sit, ac præcipiat opera sancta, tamen præcipiendo non adfert vires ea faciendi, ac proinde nemo ex operibus legis possit justificari: partim vero & maxime omnium hòc locò, ad legem ceremonialem respectus habetur, siqui- dem**

dem refellit Apostolus opinionem Judæorum, quod sanguine tauro-
rum & hircorum peccata coram DEO fuerint expiata inquit Ger-
hardus Comment. in c. VII. Epist. ad Hebr. Huic adjungimus
Jacob. Cappellum inutilitatem & imbecillitatem legis ita de-
monstrantem; *Erant hæc omnia virtutis nullius, nullius usus, si (1)*
considerentur in se, seorsim à suo scopò se junct a, quomodo considera-
ta fuerant à plerisq; nihil in hac œconomia spectantibus præter corti-
cem & pompam. (2) Inprimis verò si sic considerentur (quod jam-
tum plerisq; Judæi faciebant, & hodie faciunt omnes Judæi) ut op-
ponantur & anteponantur Christo, & ita quidem, ut horum obten-
tu rejiciatur ipse Christus in quo solo vim suam & usum habebant.
Hòc modò prorsus sunt invalida prorsusq; inutilia, quin & onerant
non levant utentem. Sunt enim sigilla maledictionis, quam lex pron-
nuntiat in transgressores, nisi maledictionis illius amolitiò queratur
in eo, quem figurant illi typi. (3) Si retineantur cum Christo qui-
dem, sed invito Christo. Nam qui beneficium oblatum à Christo res-
spondit, Christum ipsum respuit, inutilemq; sibi reddit Christi gratiam
& adventum, eoque se rursus implicat nexui totius implendæ legis
Gal. V. 2. 3. Antiquatum est V. T. propter suam obscuritatem.
In eo enim obscura quædam & typorum involucris tecta erat
cognitiò Messia. Obscuritatem hanc quoad doctrinã de Chri-
sto Apostolus 2. Cor. III. 13, monstat, inquiens: Moses impone-
bat velamen faciei suæ, ne oculos defigerent filii Israël ad finem
ejus, quod nunc ut inutile tollitur. Antiquare V. T. DEus vo-
luit, ut à collo fidelium, jugum servitutis, portatu difficillimũ,
removeret. August. Sermon. IX. de verbis Domini vocat sarcini-
am innumerabilium observationum, quã dura cervix Judæorum
premendenda erat, ne ad idola & idololatrias respicerent. Christus ergò
præcepta ceremonialia & judicialia abolevit, ut pro cunctis
laciniosis legis ceremoniis daret verbum abbreviatum i. e.
brevissimum fidei & dilectionis præceptum ut loquitur Hie-

ron. in c. X. Esai. Certum est fideles V. T. desiderio & fame melioris conditionis flagrasse Sic Christus dicit de Abrahamo, *gestivit videre diem meum* Joh. IIX. 56. de omnibus vero fidelibus idem perhibet Matt. XIII. 17. *Amen, amen dico vobis, multi Prophetæ & justî desiderarum videre, quæ videtis, & non viderunt, & audire, quæ auditis, & non audiverunt.* Huic desiderio ut DEUS satisfaceret, hancq; famem sedaret, acceleravit adventum JESU, & per eundem abolevit, quæ antea per leges ceremoniales & forenses erant traditæ. Abrogavit DEUS V. T. ut vaticinia de ejus antiquatione adimplerentur, quia leges ceremoniales & forenses ad certum tantum tempus ordinaverat & instituerat, Lex ceremonialis fuit pædagogus ad Christum. *Jam vero, quemadmodum Pædagogus præficitur puero, non in totam ejus ætatem; sed tantum in annos pueritiæ: sic lex hæc finitam ætatem sibi habuit præfixam, cui præesset, eamq; imbecilliorum sive rudiorum, usq; ad exhibitionem Christi Servatoris.* Deinde: *Quemadmodum pædagogus discipulum informando, id unice spectat, ut ipsum rudimentis puerilibus propositis, magis magisque ad majora præparet: sic pars hæc Legis Mosaicæ præparare ac promoveri debuit populum Judaicum aliquo usq; duntaxat, donec superioris rudioribus elementis, progressus virili ætate dignos sub Christo demum facere posset.* Sic infert Hutter, in suis LL. Theol. p. m. 374. Leges quoq; forenses, non eò fine à DEO sunt promulgatæ, ut omni tempore, omniq; populo inservirent, sed tantum, ut ad tempus usq; Messiæ, populum illum veterem ab aliis gentibus distinguerent, Quare jam exhibitio Messia abrogandæ erant,

TANTUM.

94 A 7348

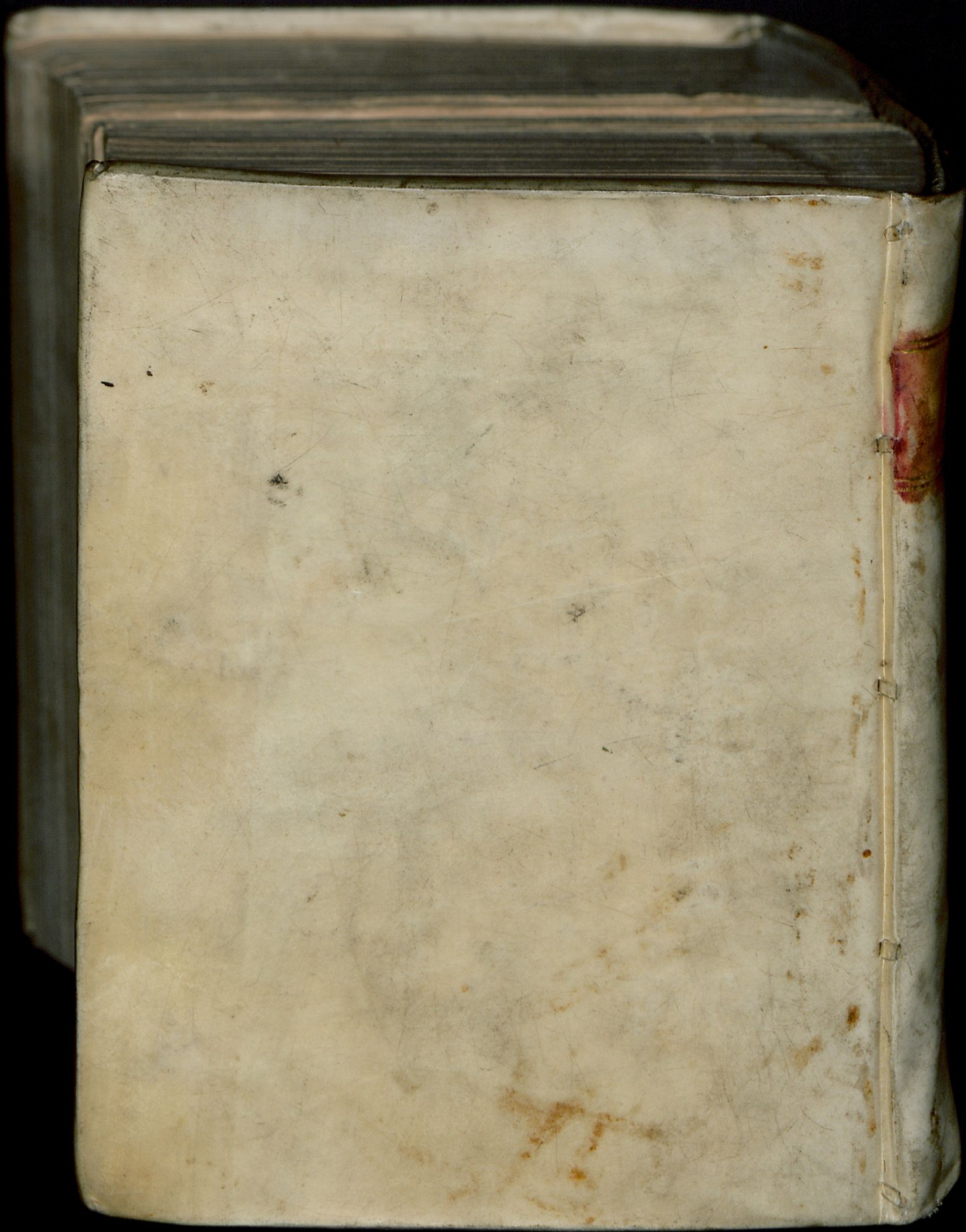
ULB Halle 3
001 603 280

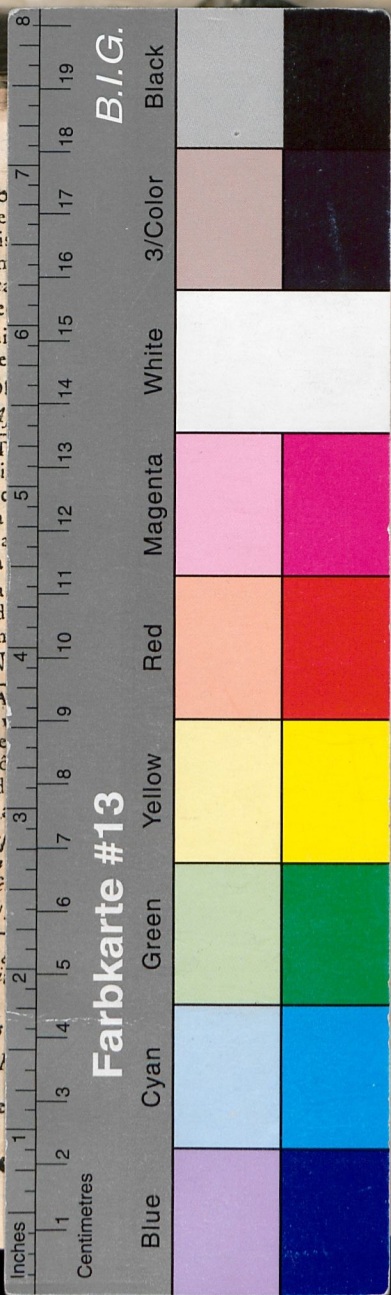

Vf 17

Hi. 52.

241p

DISPUTATIO THEOLOGICA INAUGURALIS, 44. 6

De
**ANTIQUATIONE
VET. TEST.**

Ex Heb. IIX, v. 13.

Quam,
DIVINO NUMINE ADJUVANTE,
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO atq; EXCELSISSIMO PRINCIPE ac DOMINO,
**DOMINO FRIDERICO
WILHELMO,**

REGNI PRUSSIAE ET ELECTORATUS
BRANDENBURGICI HAEREDAE, &c. &c. &c.
*EX DECRETO VENERANDAE FACULTATIS THEOLOGICAE,
SUB PRAESIDIO*

DOMINI
BERNHARDI VON SANDEN,

S. Th. D. & Prof. Prim. Facult. Theol. Senior. & p. t. Decani, S. R. M. in
Prussia Concion. Aulic. Prim. & Consiliarii Consist. Sambienf.

**PRO GRADU DOCTORATUS
SUMMISQUE IN THEOLOGIA PRIVILEGIIS
ET HONORIBUS**

rite & legitimè consequendis
publico Eruditorum Examine subicit

M. HENRICUS SIEDER!

S. Theol. Prof. Extraord. design.
IN AUDITORIO MAXIMO,

Ad diem Januar. Horis ante- & pomerid. A. MDCCX.

REGIOMONTI, Typis REUSNERIANIS,